

**ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ**

Протидія торгівлі людьми на сучасному етапі розвитку цивілізації

Черкаси
2010

Протидія торгівлі людьми на сучасному етапі розвитку цивілізації. – Черкаси: ЧОПОПП, 2010. – 60 с.

Автор:

Момоток Т.П., методист лабораторії розвитку освіти і педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників

Рецензенти:

Широкова В. В., в.о. доцента кафедри освітнього менеджменту та педагогічних інновацій Черкаського ОПОПП, кандидат філософських наук;

Степанова Н. М., методист лабораторії суспільно-гуманітарних дисциплін Черкаського ОПОПП

У посібнику ретельно описано документацію щодо протидії торгівлі людьми в державах світу та надано вичерпну інформацію про методи вербування людей і залучення до рабської праці. Враховано погляди різних держав на описувану проблему. Використання інформації з мережі «Internet» у вигляді об'яв щодо продажу-купівлі людських органів дає змогу зрозуміти жахливу глобальність проблеми.

Посібник дозволить значно підвищити рівень підготовки до самостійного життя за межами інтернатних закладів їх вихованців, що є актуальним завданням навчально-виховного процесу сьогодення.

Для вихователів закладів інтернатного типу, класних керівників загальноосвітніх навчальних закладів та всім, кому небайдужа проблема торгівлі людьми.

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту.

Протокол № 4 від 30.11. 2010 року

ЗМІСТ

Система протидії торгівлі людьми у правозастосовчій практиці СНД	9
Україна	9
Російська Федерація	10
Білорусь	11
Молдова	12
Грузія	14
Азербайджан	14
Система протидії торгівлі людьми у правозастосовчій практиці зарубіжних держав	16
Норми міжнародного права у сфері боротьби з торгівлею людьми	18
Країни ЄС	26
Італія	28
Голландія	29
Бельгія	30
Франція	31
Швеція	32
Німеччина	33
Болгарія	33
Польща	34
Латвія	34
Литва	36
Естонія	36
США	36
Країни сходу	42
КНР	42
Туреччина	43
Тайланд	43
Профілактика торгівлі людьми	44
Торгівля людськими органами	48
Правила донорства в різних країнах	51
Декілька фактів про торгівлю органами	51
Післямова	55
Відгуки науковців	57
Джерела інформації	59

ВСТУП

У жовтні 2010 року Віктор Федорович Янукович підписав закон про ратифікацію конвенції РЄ щодо протидії торгівлі людьми - закон № 2530-VI

"Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми", - повідомляє прес-служба голови держави".

Метою конвенції є запобігання торгівлі людьми й боротьба з нею з одночасним гарантуванням гендерної рівності; захист прав людини стосовно жертв торгівлі людьми, розробка всеосяжної структури захисту жертв і свідків, і допомоги їм з одночасним гарантуванням гендерної рівності, а також забезпечення ефективного слідства й кримінального переслідування; сприяння міжнародному співробітництву в боротьбі з торгівлею людьми.

Конвенція застосовується до всіх форм торгівлі людьми, незалежно від того, національними чи транснаціональними вони є, пов'язані чи не пов'язані вони з організованою злочинністю, повідомляє на своїх сторінках інформаційне агентство РБК Україна (<http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/v-yanukovich-podpisal-zakon-o-ratifikatsii-konventsii-se-o-14102010170100>).

Згідно із конвенцією, "торгівля людьми" означає найм, перевезення, передачу, приховування осіб шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, для експлуатації. Експлуатація включає в себе, принаймні, експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів.

Рабство - це сувора реальність для мільйонів людей в усьому світі, які опинилися в пастці експлуатації і образливої системи, будучи купленими і проданими в якості об'єктів та позбавлені гідності та людської порядності. Рабство існує в різних варіаціях, але всі форми рабства мають деякі загальні характеристики:

- раби змушені працювати;
- належать або контролюються "роботодавцем";
- піддаються нелюдському поводженню і фізичним обмеженням.

Одним з типів рабства та експлуатації, який продовжує розповсюджуватися з загрозливою швидкістю і має особливе значення для жінок і дівчат є секс-торгівля.

Торгівля людьми є злочином, схожим на вбивство або зґвалтування і, відповідно, заходи захисту населення повинні бути не менш сильні в даному питанні. Але ми спостерігаємо дивну картину: кількість судових процесів у порівнянні зі злочинами даного характеру мізерно мала. Торговці використовують психологічне та фізичне примушування до рабства, застосовуються різні схеми залякування жертв, які включають в себе загрозу завдання серйозної шкоди у разі непокори.

Жертви торгівлі людьми заслуговують всебічного захисту. Подібно до того, як прийняття законів, без їх застосування є неефективним, одна тільки охорона без захисту є недостатньою. Профілактика повинна включати в себе інформаційно-пропагандистські кампанії, спрямовані на усунення основних причин, а також проведення правоохоронними органами попереджувальної

діяльності. Ефективна профілактика полягає в цільових ініціативах, спрямованих на захист прав знедолених, з низьким рівнем доходу працівників, таких, як сільськогосподарські робітники, двірники тощо. Профілактика торгівлі людьми повинна бути всеосяжною. У процес мають бути залучені і Управління охорони здоров'я та медицини катастроф, і Управління у справах сім'ї, молоді та спорту, і Управління освіти і науки, Управління культури і туризму та Служба у справах дітей, Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Управління Міністерства внутрішніх справ, Служби у справах дітей, Територіальні державні інспекції праці тощо.

Є ряд загальних шаблонів для заманювання жертви в сексуальне рабство, ось деякі з них:

- обіцянки хорошої роботи в іншій країні;
- хибні пропозиції шлюбу;
- продаж в секс-індустрію з боку батьків, чоловіків, хлопців;
- викрадення безпосередньо торговцями.

Секс-торговці часто змушують свої жертви виконувати боргові зобов'язання суть яких полягає у тому, що для погашення заборгованості вимагають надання інтимних послуг.

Торговці людьми використовують різні методи "переконань", у тому числі і голод, позбавлення волі, побиття, фізичне насильство, зґвалтування, групове зґвалтування, погрози застосування насильства до жертв і до сімей жертв, примусове вживання наркотиків і загрози публічного засудження своїх жертв методом показу знімків або відео з інтимними подробицями їх сім'ям та сім'ям їхніх друзів.

Жертви стикаються з чисельними загрозами для здоров'я. Фізичні загрози включають в себе:

- наркоманію і алкоголізм;
- фізичні травми (переломи, струс мозку, опіки, вагінальні/анальні розриви);
- травми мозку, в результаті чого можлива втрата пам'яті, запаморочення, головні болі; венеричні хвороби, наприклад, ВІЛ/СНІД, гонорея, сифіліс;
- безпліддя, викидні, проблеми з менструальним циклом, інші захворювання (наприклад, туберкульоз, гепатит, малярія, пневмонія), а також примусові або вимушені аборти.

Психологічний збиток включає сором, горе, страх, недовіру, ненависть до людей, до себе, самогубства і суїцидальні думки. Жертви піддаються ризику посттравматичного стресу - стан гострої тривоги, депресія, безсоння, фізична гіперпильність, ненависть до самого себе. Перераховані зміни можуть залишатися стійкими і тривалими. Дуже часто виконавці вселяють своїм жертвам страх і одночасно подяку за те, що жертва залишається в живих. Робиться це все з метою здійснення примусового контролю.

За змістом діяльності жертв торгівлі людьми кримінальна експлуатація підрозділяється **на такі види:**

- експлуатація праці у сфері побуту (домашнього та побутового обслуговування);
- експлуатація праці у сфері виробництва, на сільськогосподарських роботах;
- експлуатація в сфері злочинного бізнесу (участі у збройних формуваннях, у сфері виробництва незаконної продукції);
- експлуатація особи з метою вчинення дій сексуального характеру;
- використання фізіологічних параметрів людини для трансплантації органів і тканин;
- використання жінок як сурогатних матерів.

Діючі міжнародно-правові документи рекомендують заборонити подібного роду діяння і встановити за них найсуворішу відповідальність. Усім тим, хто не знає логіки українського закону щодо правового захисту жертв работоргівлі, напевно, буде цікаво дізнатися, що, якщо ви продали будь-кого в рабство - вам надається безкоштовний адвокат, але якщо ви самі були продані - у вас немає такого права. Чому? Відповідно до закону потерпілий від торгівлі людьми де-юре вважається меншою жертвою, ніж підозрюваний чи обвинувачений.

Саме тому за 2006 рік в Україні, згідно з інформацією Департаменту по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, кількість цього роду злочинів досягло 279, а кількість вироків за ст. 149 КК (Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини) - тільки 71. Хоча статистика сьогодення все одно виглядає оптимістично. Згідно з даними посібника, який було підготовлено на замовлення Представництва Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні для працівників правоохоронних органів і суддів, якщо в 1999 році за торгівлю людьми було засуджено двоє людей і їм була дана умовна міра покарання, то в 2005-му - вже 115 чоловік, з яких 47 отримали реальне позбавлення волі.

Українські жінки і діти не знають своїх прав, а молодь з глибинок навіть не уявляє, як перевірити фірму, яка пропонує працевлаштування за кордоном. Нам говорять, що, якби у нас існував якийсь механізм для стимуляції причетних до вирішення цієї проблеми чиновників, мальовані останні десять років кола діаграм істотно змінилися б. Нам кажуть, що, якби всі дослідження, присвячені торгівлі людьми, вели у нас не представники громадських організацій, а кваліфіковані соціологи - варіант усереднених цифр не кочував би сьогодні з методички в методичку. Сьогодні нам багато чого радять, але при цьому мало говорять про нюанси, подвійні стандарти та інші «дрібниці», які давно існують у цій темі.

Наявність кримінологічних досліджень та великої кількості ратифікованих міжнародних документів у галузі боротьби з торгівлею людьми обумовлює закріплення кримінальної відповідальності за діяння, які розглядаються у чинному національному кримінальному законодавстві.

Існуючі міжнародно-правові документи, що забороняють торгівлю людьми, забезпечили позитивний вплив на формування закордонного

кримінального законодавства, спрямованого на боротьбу з названими злочинами.

СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ПРАКТИЦІ СНД

Україна

24 березня 1998 Кримінальний кодекс України було доповнено статтею "Торгівля людьми" (ст.1241), безпосередньо спрямованою на запобігання торгівлі людьми. Вона визначає цю дію як «відкрите чи таємне заволодіння людиною, пов'язане з законним чи незаконним переміщенням за згодою, або без згоди цієї особи через державний кордон України, або без такого, для подальшого продажу, або іншої сплаченої передачі з метою сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, залучення у злочинну діяльність або боргову кабалу, усиновлення в комерційних цілях, використання у збройних конфліктах, експлуатації праці».

25 вересня 1999 Кабінетом міністрів України була затверджена Програма щодо попередження незаконних перевезень та торгівлі жінками та дітьми. Програма фінансується з державного бюджету, а контроль за її виконанням покладено на Державний Комітет з питань сім'ї та молоді.

Програма включає:

- приведення українського законодавства у сфері прав жінок у відповідність зі стандартами міжнародного права;
- ознайомлення з міжнародним досвідом боротьби з торгівлею жінками;
- створення бази даних про відповідних осіб і організацій, залучених до торгівлі та розповсюдження проституції;
- посилення контролю за діяльністю організацій, яким видані ліцензії на посередницьку діяльність щодо влаштування українських жінок на роботу за кордоном;
- створення реабілітаційно-кризових центрів і притулків для жертв насильства і торгівлі людьми;
- створення консультаційних пунктів із соціально-правових питань при відділах соціального забезпечення;
- створення «гарячих ліній» і «телефонів довіри» для жертв насильства і торгівлі людьми;
- проведення тренінгів (у формі семінарів та надання інформації в ЗМІ).

У рамках правоохоронної системи України було створено три спеціальних відділи регіональних управлінь МВС, куди потерпілі можуть подавати свої скарги (у Києві, Луганську та Донецьку). Планується створення подібних відділів в інших регіонах. Програма наполегливо рекомендує активно співпрацювати з МВС, правоохоронними органами та Інтерполом, дипломатичними і правоохоронними агентствами іноземних держав.

Консульські відділи посольств України попросили надати всіляку підтримку у допомозі потерпілим щодо повернення додому, включаючи оплату вартості проїзду для потерпілих, які не мають грошей, та швидкою видачею документів тим, у кого торговці забрали паспорти.

Російська Федерація

Російська Федерація у грудні 2003 року також встановила відповідальність за торгівлю людьми (ст. 127-1 КК РФ) і використання рабської праці (ст. 127-2 КК РФ). Під торгівлею людьми в ст. 127-1 КК РФ розуміється «купівля-продаж людини або його перевезення, передача, приховування або отримання, вчинені з метою його експлуатації». У примітці 2 до цієї статті експлуатація визначається як «використання заняття проституцією іншими особами або інші форми сексуальної експлуатації, рабська праця (послуги), підневільний стан». У 2003 році також була зроблена спроба розробки Закону по боротьбі з торгівлею людьми. За основу російського Закону був прийнятий американський Trafficking Victims Protection Act of 2000, що містить у загальних рисах положення, що дозволили розробникам російського закону співвіднести створення власного закону з характером і тенденціями розвитку організованої злочинності в Росії.

У Преамбулі до Закону були визначені відповідно до міжнародних правових норм види злочинів, що класифікуються як торгівля людьми. Характерними рисами цього закону, на відміну від традиційного російського законодавства, є програмність, комплексність прецеденту. У ньому, по суті, містяться норми, що відносяться до різних галузей права, а саме: процесуального, імміграційного, адміністративного та інших, міститься ціла система дефініцій, що визначають практично будь-яке поняття, що відноситься до торгівлі людьми.

Білорусь

Новий КК Білорусії (від 9 липня 1999) поділяє торгівлю людьми, викрадення та вербування для експлуатації. Під торгівлею розуміються «дії, спрямовані на вчинення купівлі-продажу або інших угод відносно залежної особи у формі його передачі або заволодіння нею» (ст.181 КК). Викрадення людини визначається як «таємне, відкрите, шляхом обману або поєднане з насильством протиправне заволодіння особою» (ст.182 КК). Вербування з метою «сексуальної або іншої експлуатації шляхом обману» (ст.187 КК) можна визначити як набір за наймом людей за певну матеріальну винагороду.

Кримінальний Кодекс Республіки Білорусь містить ст. 181. Торгівля людьми, у якій сказано:

1. Дії, спрямовані на вчинення купівлі-продажу або інших угод відносно залежної особи у формі її передачі або заволодіння нею (торгівля людьми) - караються арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до шести років.

2. Ті самі дії, вчинені:

- щодо неповнолітнього;

- щодо двох або більше осіб;
- з метою сексуальної чи іншої експлуатації;
- з метою вилучення у потерпілого органів або тканин для трансплантації;
- групою осіб за попередньою змовою або організованою групою;
- службовою особою з використанням своїх службових повноважень;

- караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без конфіскації.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що спричинили з необережності смерть потерпілого або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, - караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без конфіскації. У КК міститься Стаття 182. Викрадення людини, яка має такий зміст:

1. Таємне, відкрите, шляхом обману або поєднане з насильством протиправне заволодіння особою при відсутності ознак злочину, передбаченого статтею 291 цього Кодексу, (викрадення людини) - карається позбавленням волі на строк від п'яти до семи років.

2. Те саме діяння, вчинене:

- щодо неповнолітнього;
- щодо двох або більше осіб;
- з корисливих мотивів;
- з метою сексуальної чи іншої експлуатації;
- з метою вилучення у потерпілого органів або тканин для трансплантації;
- групою осіб за попередньою змовою або організованою групою;
- із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я, або що супроводжувалося муками або катуванням

карається позбавленням волі на строк від п'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без конфіскації.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, що спричинили з необережності смерть потерпілого або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без конфіскації.

Молдова

Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 р. № 985-XV містить **статтю 164. Викрадення людини**, яка констатує:

1. Викрадення людини карається позбавленням волі на строк від 5 до 10 років.

2. Те саме діяння, вчинене:

- повторно;
- відносно двох або більше осіб;
- щодо вагітної жінки;

- щодо неповнолітнього;
- двома або більше особами;
- з корисливих мотивів;
- із застосуванням зброї або інших предметів, використовуваних як зброї,

карається позбавленням волі на строк від 7 до 15 років без накладання штрафу або з накладенням штрафу в розмірі від 500 до 1000 умовних одиниць.

3. Дії, передбачені частинами (1) або (2):

- учинені організованою злочинною групою або злочинною організацією;
- що спричинили з необережності заподіяння тяжкого тілесного ушкодження чи іншого тяжкої шкоди здоров'ю або смерть потерпілого;

караються позбавленням волі на строк від 10 до 20 років без накладання штрафу або з накладенням штрафу в розмірі від 800 до 1500 умовних одиниць.

У КК міститься окрема стаття 165. Торгівля людьми, що має такий зміст:

1. Вербування, перевезення, передача, приховування або отримання особи з метою комерційної або некомерційної сексуальної експлуатації, експлуатації примусової праці або послуг, експлуатацію у рабстві або умовах, подібних до рабства, використання у збройних конфліктах або у злочинній діяльності, вилучення органів або тканин для трансплантації, вчинені шляхом:

- погрози застосування або застосування фізичного або психічного насильства, не небезпечного для життя і здоров'я особи, у тому числі шляхом викрадення, вилучення документів і утримання особи в підневільному стані з метою погашення встановленого в нерозумних межах боргу;
- обману;
  - зловживання вразливістю стану або зловживання владою, дачі або прийняття платежів або вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу;

караються позбавленням волі на строк від 7 до 15 років.

2. Ті самі дії, вчинені:

- повторно;
- відносно двох або більше осіб;
- щодо вагітної жінки;
- двома або більше особами;
- із застосуванням насильства, небезпечного для життя, фізичного або психічного здоров'я особи;
- з застосуванням тортур, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню з метою підкорення особи або зі згвалтуванням, використанням фізичної залежності, зброї,

загрози повідомлення конфіденційної інформації сім'ї або іншим особам, а також інших засобів;

караються позбавленням волі на строк від 10 до 20 років.

3. Дії, передбачені частинами (1) або (2):

- вчинені організованою злочинною групою або злочинною організацією;
- що спричинили тяжке тілесне ушкодження або психічний розлад або смерть особи;

караються позбавленням волі на строк від 15 до 25 років або довічним ув'язненням.

КК містить також статтю 167:

Рабство та умови, подібні з рабством - призначення або утримання особи в умовах, коли інша особа володіє нею, або вплив на особу з використанням обману, примусу, насильства або загрози насильства з метою вступу до співжиття або в шлюб, або утримання у співжитті, або в шлюбі караються накладенням штрафу в розмірі від 200 до 600 умовних одиниць, або позбавленням волі на строк від 3 до 10 років з позбавленням або без позбавлення в обох випадках права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до 5 років.

Грузія

Кримінальний кодекс Грузії від 22 липня 1999, № 2287-ВС містить спеціальну **статтю 172. Торгівля неповнолітніми:**

1. Купівля неповнолітнього або вчинення інших незаконних угод щодо нього з метою усиновлення (удочеріння) караються виправними роботами на строк до одного року або обмеженням волі на строк до двох років.

2. Купівля або продаж неповнолітнього або вчинення інших незаконних угод відносно нього - караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

3. Дії, передбачені частиною 2 цієї статті, вчинені:

- неодноразово;
- відносно двох або більше неповнолітніх;
- групою осіб;
- з використанням службового становища;
- з метою незаконного вивозу за кордон;
- з метою залучення до злочинні або інші неправомірні діяння;
- з метою пересадки або іншого застосування органів, частин органів або тканин тіла потерпілого;

- караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

4. Дії, передбачені частинами 2 або 3 цієї статті, що спричинили з необережності смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки, караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років.

Азербайджан

Кримінальний кодекс Азербайджанської Республіки містить спеціальну статтю 106. Рабство –

106.1. Рабство, тобто повне або часткове здійснення відносно людини правочинів, властивих праву власності, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

106.2. Ті самі діяння, вчинені щодо неповнолітнього або з метою переміщення особи в іноземну державу, - караються позбавленням волі на строк від семи до дванадцяти років.

106.3. Работоргівля, тобто тримання особи з метою перетворення на невільника, або використання як невільника, його продажу або обміну, розпорядження ним, а також будь-яке діяння, пов'язане з работоргівлею або перевезенням невільників, а так само рабство на сексуальній основі або посягання на статеву свободу на основі рабства, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

У КК міститься стаття 110. Насильницьке утримання людини - затримання, арешт або викрадення особи з метою позбавлення законного захисту на тривалий термін за завданням, підтримки або за згодою держави або політичної організації і подальше заперечення факту позбавлення волі особи або відмова від повідомлення відомостей про його долю або місцезнаходження, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років або довічним позбавленням волі.

Відповідно до статті 144. Викрадення людини:

144.1. Викрадення людини - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

144.2. Те саме діяння, вчинене:

144.2.1. відносно двох або більше осіб;

144.2.2. щодо жінки, яка завідомо для винного перебуває в стані вагітності;

144.2.3. групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією);

144.2.4. із застосуванням насильства, небезпечного для життя чи здоров'я потерпілого;

144.2.5. із застосуванням зброї або предметів, використовуваних як зброя;

144.2.6. з корисливих мотивів або за наймом, - карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

144.3. Дії, передбачені статтями 144.1 і 144.2 цього Кодексу, якщо вони вчинені щодо неповнолітнього або спричинили по необережності смерть потерпілого або інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

КК містить окрему статтю 173. Торгівля неповнолітніми:

173.1. Купівля-продаж неповнолітнього або вчинення інших угод щодо неповнолітнього у формі його передачі і заволодіння ним - караються позбавленням волі на строк до трьох років.

173.2. Ті самі діяння, вчинені:

173.2.1. неодноразово;

173.2.2. стосується двох чи більше неповнолітніх;

173.2.3. групою осіб за попередньою змовою або організованою групою;

173.2.4. винною особою з використанням свого службового становища;

173.2.5. з незаконним вивезенням неповнолітнього за межі Азербайджанської Республіки або незаконним поверненням його на територію Азербайджанської Республіки;

173.2.6. з метою використання органів або тканин неповнолітнього, караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

173.3. Дії, передбачені статтями 173.1 і 173.2 цього Кодексу, що спричинили з необережності смерть неповнолітнього або інші тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років.

СИСТЕМА ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ У ПРАВОЗАСТОСОВЧІЙ ПРАКТИЦІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ

Свобода людини є однією з головних цінностей сучасного цивілізованого суспільства, а забезпечення недоторканності свободи особи - одна з головних функцій держави.

Торгівля людьми стала самою прибутковою діяльністю для транснаціональної організованої злочинності. Статистичні дані неспростовно вказують на тенденцію зростання торгівлі людьми в багатьох інших державах світу.

ООН дає нам неупереджені дані статистики, в яких сказано, що зараз у світі в рабстві знаходиться, приблизно, 27 мільйонів людей, і ця кількість рабів не тільки безупинно не зменшується, але тільки зростає. Дослідження ООН свідчать, що найбільша критична ситуація у таких державах як Непал, Судан, Об'єднані Арабські Емірати, Індія, Габон, Гаїті, Мьянма. За оцінками Держдепартаменту США, в усьому світі щороку продається, купується, затримується і транспортується мимомо їхньої волі близько 4 мільйонів людей. Міжнародні експерти визначають, що щорічний світовий прибуток від работоргівлі досягає 9,5 мільярда доларів. За оцінками інших експертів, загальний оборот цього ринку сягає 19 млрд. доларів. Основна маса осіб, залучених в торгівлю людьми, в основному потрапляє на ринок сексуальних послуг. Проституція давно стала одним з основних елементів діяльності злочинних організацій не тільки на національному, але й на міжнародному рівні. Жертвами секс-торгівлі можуть бути жінки або чоловіки, дівчатка чи хлопчики, але більшість з них жінки і дівчинки. Діючі міжнародно-правові документи рекомендують заборонити подібного роду діяння і встановити за них відповідальність в кожній державі, що підписала документ.

Принцип свободи і недоторканності особи закріплений в основоположних нормативних актах міжнародного співтовариства.

Так, стаття 3 Загальної декларації прав людини, проголошеної Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних націй 10 грудня 1948,

закріплює, що «кожна людина має право на життя, свободу і на особисту недоторканність».

У ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основних свобод, прийнятої 4 листопада 1950 в Римі державами-членами Ради Європи, записано: «Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути позбавлений свободи інакше, як у випадках і в порядку, встановленому законом»[1].

У Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, прийнятому 19 грудня 1966 в Нью-Йорку, зазначається: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту чи утримання під вартою. Ніхто не повинен бути позбавлений свободи інакше, як на таких підставах і відповідно до такої процедури, які встановлені законом»(ст. 9) [2].

У рабовласницький бізнес втягнуті багато країн світу. Торгівля людьми (trafficking in human beings) - одна із сучасних форм рабства, до яких також належать «потогінні роботи», домашнє рабство, примусові шлюби тощо. Більшу частину жертв сучасних форм рабства становлять жінки та діти, які вивозяться за кордон з метою сексуальної експлуатації і меншою мірою - примусової праці. Як говориться в доповіді про торгівлю людьми у 2002 році, підготовленому держдепартаментом США, у 2002 році у всьому світі від 700 тис. до 4 млн. чоловік були куплені, продані, перевезені та утримувалися проти їхньої волі в умовах, подібних до рабства. Основною транзитною країною і країною призначення торгівлі людьми є США. Щорічно для сексуальної експлуатації у Сполучені Штати ввозиться близько 50 тис. жінок і дітей. Причому, як жінок і дітей, так і чоловіків роблять об'єктом міжнародної сексуальної торгівлі для занять проституцією і примусової праці. Работоргівля може приймати й інші форми, наприклад, викрадення дітей та їх призов до державних збройних сил чи повстанської армії, використання жінок і дітей в якості домашньої прислуги, яка працює на кабальних умовах, використання дітей в якості вуличних злодюжок тощо.

Виходячи з цих критеріїв, країни світу розділені **на три категорії**: до **першої** входять країни, які повністю дотримуються їх (з пострадянських держав до неї увійшла Латвія), у **другу категорію** - дотримуються не повністю, але намагаються дотримуватися (у цій групі опинилася більшість пострадянських держав) , в **третю** - ті країни, уряди яких не повністю дотримуються мінімальних стандартів і не вживають значних зусиль (Киргизстан, Вірменія, Таджикистан, Білорусь, Росія є сусідами в цій групі з Афганістаном, Іраном, Саудівською Аравією, Грецією, Індонезією). Передбачається, що для держав, що відносяться до третьої категорії, можуть вводитися санкції.

НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Рабство і работоргівля є спадщиною рабовласницького суспільства. Міжнародне співробітництво у боротьбі з цим явищем стало складатися на початку ХІХ ст. після скасування рабства в США. У 1815 р. на Віденському конгресі було прийнято Акт про скасування торгівлі неграми, в 1841 р. - Договір про заборону перевезення негрів-рабів до Америки. Однак ці перші міжнародні договори лише засуджували рабство, забороняли работоргівлю і рекомендували державам встановити відповідальність за ці діяння. Тільки в 1926 р. приймається Конвенція про рабство. Конвенція ООН 1926 визначає рабство як «статус або стан людини, по відношенню до якого застосовуються всі або будь-який з видів влади, що визначаються правом володіння». Держави-учасники зобов'язалися повністю скасувати на своїх територіях рабство в усіх його формах, припинити работоргівлю і сприяти одна одній у боротьбі із цими злочинами. Уперше були викладені рекомендації про поступове викорінення примусової праці.

Проте ні міжнародні угоди, ні наступивший після другої світової війни крах колоніальної системи не викорінили рабства. За офіційними даними, у 1947 р. в світі налічувалося 9 млн. рабів. Не випадково у ст. 4 Загальної декларації прав людини 1948 року особливо підкреслено: «Ніхто не повинен бути в рабстві або в підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах».

У 1956 р. приймається Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства. Вперше тут передбачені не заборони і форми боротьби з конкретними злочинами, а припис про їх скасування. Як злочин кваліфікуються не лише саме рабство і работоргівля, але і діяння осіб, що сприяють обігу інших в рабство, перевезення рабів, понівечення, таврування інших людей, схилення інших осіб до віддачі себе в рабство, обмін невільників тощо. Конвенція 1926 доповнена переліком інститутів і звичаїв, подібних до рабства, кваліфікація яких уточнюється в інших міжнародних угодах і національних законах. Зокрема, злочинами **визнаються:**

1. Викрадення і продаж дітей з метою використання їх у якості безкоштовної робочої сили, позбавлення власного імені і основних прав людини. Злочином вважається передача за винагороду батьками або опікунами своїх дітей в служіння заможним особам.

2. Звернення в домашнє рабство жінок шляхом видачі їх заміж за винагороду без права її відмови, передача на таких же умовах заміжньої жінки іншим особам або в спадщину.

3. Боргова кабала у вигляді праці боржника, яка не зараховується в погашення боргу і не обмежується тривалістю роботи і характером самої праці.

4. Кріпосний стан землекористувача, при якому користувач зобов'язаний за законом, звичаєм або угодою жити і працювати на землі, яка належить іншій

особі, і виконувати певну роботу для такої особи чи за винагороду, або без такого і не може змінити свій стан (ст. 1). Кріпосний стан селянина не може бути виправданий національним законом.

5. Примусова і обов'язкова праця, регульована рамками національного законодавства. Така праця допускається тільки за вироком суду, у громадських цілях при ліквідації стихійних лих, аварій, катастроф, а так само на військовій службі. Про це ж говориться в ст. 8 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. Проте в Конвенції МОП(міжнародна організація праці) № 29 про примусову чи обов'язкову працю заборонені навіть каторжні роботи за вироком суду.

Зміст поняття торгівлі людьми та експлуатації проституції третіми особами містить Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатації проституції третіми особами 1949 р. У ній, зокрема, йдеться, що під цим розуміються дії, коли будь-хто:

- зводить, схиляє або спокушає з метою проституції іншу особу навіть за згодою цієї особи;
- експлуатує проституцію іншої особи, навіть за згодою цієї особи;
- утримує будинок розпусти чи управляє ним або свідомо фінансує чи бере участь у фінансуванні будинку розпусти;
- здає в оренду або наймає будівлю чи інше місце або частину такого, знаючи, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами.

Пекінська декларація і Платформа дій 1995 встановили, що у даний час поняття торгівлі людьми розширилося і стало включати в себе всі інші види експлуатації жінок. Відповідно до положень цих документів, у сферу торгівлі людьми входить, крім залучення жінок до заняття проституцією, примусова праця і примусові шлюби.

У січні 1999 р. були опубліковані Стандартні принципи прав людини по відношенню до осіб, які постраждали від міжнародної торгівлі людьми, розроблені Фондом проти торгівлі жінками (Нідерланди), Міжнародною юридичною групою з прав людини (США), Глобальним альянсом проти торгівлі жінками (Таїланд).

Документ визначає торгівлю людьми як «всі дії і відповідні наміри, пов'язані з вербуванням, транспортуванням в межах однієї країни або за її межами, купівлею, продажем, переміщенням, передачею з рук у руки або утриманням осіб:

- залучених до використання обманним шляхом, примусом (включаючи використання або загрози насильства, зловживання службовим становищем) або борговою залежністю (кабалою);
- з метою утримання цієї особи, незалежно від того оплачується її праця чи ні, в підневільному стані (домашньому, сексуальному або репродуктивному) або в умовах, тотожних рабству».

За визначенням Міжнародної Організації Міграції, ознаками торгівлі людьми є ситуації, коли:

- мігранта наймають на роботу у незаконний спосіб, викрадають, продають та інше і / або перевозять по території держави чи за її межі;
- посередники (торговці) на різних етапах цього процесу отримують економічну або іншу вигоду шляхом застосування обману, насильства і / або будь-якої форми експлуатації в умовах, коли порушуються фундаментальні права людини.

У грудні 2000 р. на 55 сесії Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй було прийнято Конвенцію проти транснаціональної організованої злочинності і доповнено її Протоколом про запобігання, припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками і дітьми. Цей документ на вищому міжнародному рівні визначив обов'язки держав з протидії торгівлі людьми.

Протокол покликаний скоординувати загальну і кримінальну політику країн-учасниць щодо торгівлі. Метою документа проголошується сприяння співпраці країн-учасниць у профілактиці, розслідуванні та судовому переслідуванні міжнародного незаконного переміщення людей, особливо з метою примусової праці та сексуальної експлуатації, при особливій увазі до захисту жінок і дітей як найбільш частих жертв таких дій. Протокол з торгівлі людьми зобов'язує країни-учасниці вжити заходів щодо розслідування та судового переслідування торгівлі людьми, надаючи особливого значення міжнародному співробітництву, а також по захисту та сприянню жертвам торгівлі людьми, і вживанню превентивних заходів. Конвенція передбачає загальні заходи по боротьбі з організованою злочинністю, включаючи заходи щодо конфіскації коштів та забезпечення захисту жертв і свідків організованої злочинності, і поширюється також на боротьбу з торгівлею людьми.

Згідно Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми **і покарання за неї:**

- а) «торгівля людьми» (трефікінг) означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції, інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів;
- б) згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті (а) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті (а);
- в) вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються "торгівлею людьми"

навіть у тому випадку, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, зазначених у підпункті (а) цієї статті.

Основні поняття, які використовуються при розгляді проблеми торгівлі людьми:

- **вербування** - найм, набір для будь-яких робіт, залучення до будь-якої діяльності, включаючи протиправну, залучення до складу будь-якої організації, у тому числі діяльність, заборонену законом;
- **держава призначення** - держава, на території якої здійснюється експлуатація фізичних якостей жертв торгівлі людьми або залучення їх до примусової праці;
- **держава походження** - держава, з території якої здійснюється вивезення жертв торгівлі людьми, або громадяни якої є жертвами торгівлі людьми, або на території якого діє і / або зареєстрована юридичн особа, яка здійснює торгівлю людьми, або що служить прикриттям торгівлі людьми;
- **держава транзиту** - держава, через територію якої здійснюються заходи щодо торгівлі людьми;
- **боргова кабала** - положення або стан, який виникає внаслідок застави боржником для погашення боргу своєї особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо визначена в належному порядку цінність виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або якщо тривалість цієї роботи не обмежена будь-яким строком і характер її не визначено;
- **підневільний стан** означає виконання будь-якої роботи або надання послуг під загрозою покарання, на виконання яких особа добровільно не давала згоди;
- **рабство** - стан або становище особи, щодо якої здійснюються деякі або всі правомочності, властивому праву власності;
- **шантаж** - примус жертви торгівлі людьми до скоєння будь-яких дій під загрозою застосування насильства, або пошкодження чи знищення майна жертви або близьких їй осіб, або під загрозою розповсюдження відомостей, що ганьблять жертву або близьких їй осіб, будь-яких інших відомостей, які можуть заподіяти істотної шкоди правам чи законним інтересам жертви чи близьким їй особам;
- **експлуатація** включає примусову працю або послуги, рабство або ситуації, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів і тканин людини, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми експлуатації особи з метою вчинення дій сексуального характеру;
- **торговці людьми** - це фізичні або юридичні особи або групи осіб, які здійснюють будь-які дії, що становлять поняття торгівлі людьми, а також посадові особи, які своїми діями сприяють торгівлі

людьми, а так само не перешкоджають і не протистоять їй, хоча зобов'язані це робити в силу своїх посадових повноважень;

- **жертва торгівлі людьми** - особа, яка потерпіла від торгівлі людьми, яку завербовано, перевезено, передано, продано або утримувано таким чином, як описано у визначенні «торгівля людьми», незалежно від того, є на це згода цієї особи чи ні;
- **протидія торгівлі людьми** - діяльність з попередження, виявлення, припинення, мінімізації наслідків торгівлі людьми, надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми;
- **притулки для жертв торгівлі людьми** - спеціальні установи, які здійснюють діяльність з протидії торгівлі людьми, що мають житлові та підсобні приміщення, які відповідають необхідним умовам проживання, медичного та психотерапевтичного забезпечення, а також центри, призначені для консультаційної, юридичної, соціальної допомоги жертвам торгівлі людьми, їх реінтеграції в сім'ю і суспільство;
- **сурогатна мати** - жінка, що народила дитину в результаті застосування медичного методу штучного запліднення або імплантації ембріона з метою його виношування.

Ознаками торгівлі людьми є дії, що порушують права людини, здійснення яких призводить до отримання вигоди (матеріальної або іншого характеру) для іншої особи:

- застосування фізичного та психічного насильства або загрози;
- вилучення у людини, що стала жертвою торгівлі людьми, документів, що засвідчують її особу;
- залучення в боргову кабалу;
- примушення до праці;
- обмеження свободи пересування;
- обман або зловживання довірою.

Згода жертви торгівлі виконувати ті чи інші дії або роботу не приймаються до уваги, згідно з міжнародним законодавством, при віднесенні конкретної дії до торгівлі людьми у випадку, якщо була застосована будь-яка з перерахованих форм експлуатації.

Форма торгівлі людьми визначається в залежності від виду кримінальної експлуатації, застосованої до жертви торгівлі людьми. Залежно від способу примушення кримінальна експлуатація поділяється на:

- **фізичні примушення** із застосуванням насильства і / або із застосуванням сильнодіючих наркотичних засобів, алкоголю, медичних препаратів;
- **економічні примушення** у формі боргової кабали або іншої матеріальної залежності;
- **психічні примушення** шляхом шантажу, обману, введення в оману або погрози застосування насильства;

- **юридична залежність** в зв'язку з усиновленням або опікунством, або у зв'язку із вступом у шлюб без мети створення сім'ї;
- **рабство або умови, подібні із рабством.**

За змістом діяльності жертв торгівлі людьми кримінальна експлуатація поділяється на такі види:

- експлуатація праці у сфері побуту (домашнього та побутового обслуговування);
- експлуатація праці у сфері виробництва, на сільськогосподарських роботах;
- експлуатація в сфері злочинного бізнесу (участі у збройних формуваннях, у сфері виробництва незаконної продукції);
- експлуатація особи з метою вчинення дій сексуального характеру;
- використання фізіологічних параметрів людини для трансплантації органів і тканин;
- використання жінок як сурогатних матерів.

Торгівля людьми становить підвищену суспільну небезпеку, коли здійснюються дії:

- шляхом обману, насильства, погрози застосування фізичного впливу на території держави-отримувача, використовуючи безпорадний стан людини (нелегальне становище, недієздатність, інвалідність або залежне становище) примушення до сексуальних дій;
- організовані, тобто якщо вони вчинені людиною, яка володіє в країні призначення борделем чи іншим підприємством, де вивезені на роботу люди знаходяться в особистій або економічній залежності;
- примушування неповнолітніх, тобто людей, які не досягли вісімнадцятирічного віку, займатися проституцією;
- залучення дітей до заняття проституцією або вчинення інших дій сексуального характеру;
- вилучення органів і тканин з організму людини;
- вчиняються стосовно особи, яка є недієздатною в силу свого психічного чи фізичного стану.

Успіх протидії торгівлі людьми залежить від правового забезпечення вирішення цієї проблеми як на рівні міжнародного, так і внутрішньодержавного права.

На пленарному засіданні Парламентської асамблеї ОБСЄ 16 липня 2003 була прийнята резолюція, що закликає до дотримання державами прав людини в умовах розширення НАТО та ЄС. У резолюції містяться два заклики: до членів ОБСЄ - «забезпечити, щоб в їх національному законодавстві передбачалися кошти та інститути боротьби з незаконною торгівлею людьми», і до ЄС і НАТО - при прийомі нових членів «підтримувати високі вимоги щодо демократії, прав людини і верховенства закону» у цих країнах.

Проблема торгівлі людьми особливо актуалізувалася в минулому десятилітті і на сьогоднішній момент за своїми кількісними параметрами і якісними особливостями має серйозну загрозу нормальному розвитку різних сфер суспільного організму, викликаючи занепокоєння світової спільноти.

У Платформі дій, як підсумковому документі 23 спеціальної сесії Економічної та Соціальної Ради Генеральної Асамблеї ООН (березень, 2005 р.) визначені існуючі сьогодні стратегії, пріоритетні напрямки та проблемні сфери щодо створення ефективного соціального контролю над сферою торгівлі людьми, і, перш за все, жінками і дітьми.

У боротьбі з цим явищем вже досягнутий істотний прогрес, і багато держав приділяють їй достатньо серйозного значення і пріоритетну увагу. 72 держави - члени Ради повідомили про заходи у боротьбі з незаконною торгівлею і рабством. У переважній більшості випадків - це заходи боротьби з незаконною торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації, хоча деякі країни також вказали на незаконну торгівлю з метою примусової праці і видалення органів.

КРАЇНИ ЄС

Нормативну базу ЄС у галузі запобігання торгівлі людьми формує пакет рекомендацій, прийнятих у 1991 році, згодом у 1995 році Європейський Парламент затвердив повідомлення з цього питання. У 1996 році ЄС організував конференцію, на якій були визначені необхідні дії відповідно для кожної рекомендації, що приймаються Радою, в тому числі - вироблення єдиного плану для всієї території ЄС.

У рекомендаціях комітету Міністрів Європейської Ради враховано юридичні акти, в яких містяться права людини і питання, пов'язані з торгівлею людьми, які регулюють, і накладають покарання. Це: Європейські права людини та Конвенція основних свобод(1950) і її протоколи, Європейська соціальна хартія (10/18/1961), Перероблена Європейська соціальна хартія (1996) та додатковий протокол Соціальної хартії, який передбачає систему колективних скарг, а також наступні рекомендації комітету Міністрів державам-учасникам Європейської Ради: Рекомендація R (91) 11 «Про сексуальне використання дітей і юнаків, порнографії, проституції і торгівлі», Рекомендація R (96) 8 «Про політику боротьби зі злочинністю в Європі в перехідний період» та Рекомендація R (97) 13 «Щодо залякування свідків та захисту прав», **наступні документи Парламентської асамблеї Європейської Ради такі:** Рекомендація 1 065 (1987) «Про нелегальну торгівлю дітьми та інші форми експлуатації дітей», Рекомендація 1211 (1993) «Про торговців і роботодавців нелегальних мігрантів», Резолюція 1099 (1996) «Про сексуальне використання дітей» та Рекомендація 1325 (1997) «Про торгівлю жінками та примусову проституцію в країнах-учасниках Європейської Ради».

Дуже широко про заходи щодо боротьби з торгівлею людьми та її запобігання інформує Комітет Ради Міністрів Європи. У тій же «Рекомендації Комітету Міністрів країнам-учасникам Європейської Ради R (2000) 11 - Про торгівлю людьми з метою сексуального використання" (IV частини 11 - 41

пункт), який Комітет міністрів ухвалив 19 травня 2000 року на зборах заступників міністрів. Наприклад, такі превентивні заходи як підвищення розуміння і подача інформації, організація інформаційних кампаній, підходи, що спираються на рівноправ'я статей, підвищують розуміння громадськості про небезпечні ситуації, які можуть призвести до торгівлі людьми, і про негативний вплив такої торгівлі, особливо виступи проти поглядів, що проституцією можна придбати легкий заробіток; цільовою аудиторією цих кампаній повинні бути всі залучені сторони, особливо жінки, кандидати імміграції і втікачі або подібні.

До превентивних заходів зараховано також запровадження або розгортання в школах програми статевої освіти, де зроблено акцент на рівноправність жінок і чоловіків, повагу прав людини та гідності особи, з огляду на права дітей, а також їх батьків, законних опікунів та інших осіб, які юридично за них відповідальні.

Рекомендації орієнтують держави ЄС на надання допомоги жертвам та їх захист, а саме:

1. **Підтримка жертв.** Цей розділ пропонує створювати прийомні центри або розвиток інших структур, де б жертви торгівлі людьми могли отримати інформацію про свої права, а крім того, психологічну, медичну, соціальну та адміністративну допомогу, щоб їх реінтегрувати в рідній країні або в державі кінцевої мети, в тому числі забезпечення жертвам можливості, наприклад, використовуючи приймальні центри або інші структури, отримати юридичну допомогу на своїй мові.
2. **Юридичний захист.**
3. **Збір соціальних коштів** для жертв торгівлі людьми в державах кінцевої мети.
4. Надання **реабілітаційних послуг** із правом повернення.
5. **Інформативна допомога та моральна підтримка.**

У 1997 році ЄС вирішив висунути боротьбу з торгівлею людьми, як пріоритет у всіх спільних програмах фінансування та розвитку. Торгівля людьми як кримінально-караний злочин була визначена у всіх в 15 країнах-учасницях. В Італії, Іспанії та Голландії збільшений строк покарання за такі злочини.

Законодавство країн, що є приймаючими щодо торгівлі людьми, направлено, з одного боку, на забезпечення правової бази для кримінального переслідування винних у скоєнні злочинів, пов'язаних торгівлею людьми. З іншого, воно забезпечує надання легального статусу жертвам торгівлі, дотримання їх прав, передбачених міжнародним законодавством та захист їх як свідків для отримання свідчень - запоруки успішного залучення винних до відповідальності.

Торгівля людьми - багатогранне явище, що росте і змінюється разом з економічною глобалізацією та трудовою мобільністю, технологічним прогресом, бідністю і економічними і політичними змінами, культурною взаємодією і соціальним статусом, політичною корупцією. Для ефективної боротьби з нею необхідне створення всебічної транснаціональної стратегії.

Перш за все, необхідно вжити заходів, які б дозволили захистити жінок і дітей в країнах-«постачальницях» і скоротити ринок послуг в "приймаючих" країнах Північної Америки, Азії та Європи. Стратегія повинна включати в себе способи захисту жінок і дітей від криміналітету, ефективну систему розслідування та притягнення до відповідальності за ці злочини, і, в першу чергу, правове забезпечення жертв цих злочинів, які залишаються за кордоном як нелегальні мігранти без жодних прав.

В Австрії, Бельгії, Італії та Голландії, які постраждали від торгівлі людьми, жінкам була надана можливість отримати дозвіл на тимчасове утримання. У 1998 році ЄС ввів пакет нових рекомендацій з питань залучення недержавних організацій у боротьбу з торгівлею людьми, а також про надання підтримки і забезпечення допомоги постраждалим від торгівлі людьми. Цей документ містив показові посилання для країн-кандидатів - вказуючи на те, що від них бажають, щоб на торгівлю людьми вони звернули серйозну увагу.

Для того, щоб боротися з цією проблемою, кримінальний Закон Австрії передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми з метою примусового заняття проституцією (покарання за такий злочин - позбавлення волі від 6 місяців до 10 років).

Існуючі міжнародно-правові документи, що забороняють торгівлю людьми, надали позитивного впливу на формування закордонного кримінального законодавства, спрямованого на боротьбу із названими злочинами. Так, наприклад, швейцарський Кримінальний кодекс у ст. 202 «Торгівля жінками та неповнолітніми» передбачає відповідальність за вербування, залучення або спокушання жінок і дітей з метою задоволення «пристрасті».

Італія

Італія - одна з небагатьох країн Європи, яка має сформовані комплексні правові акти з проблеми торгівлі людьми. У відповідність з Кодексом про покарання, визнається злочином примус особи в'їхати на територію іноземної держави для заняття там проституцією шляхом застосування насильства, погроз або обману. Крім того, на території країни діє Закон про торгівлю людьми, спрямований на упорядкування дій різних відомств у сфері боротьби та протидії торгівлі, надання допомоги та забезпечення легального статусу жертв. Він дозволяє правоохоронним органам на практиці реалізовувати закладене у Проекті Протоколу ООН положення про конфіскацію доходів і майна торговців і виплат компенсацій постраждалим. Закон також поширює на жертву право свідка, а також інші процесуальні права, необхідні для відстоювання своїх інтересів у суді, і легальний статус тимчасово перебуваючих.

Для того, щоб боротися з торгівлею людьми, в Італії, 20 лютого 1958 приймається закон Nr.75 «Правила про скасування проституції та боротьби проти використання інших осіб з метою проституції».

Кримінальний кодекс передбачає покарати будь-кого, хто поставить іншого в положення раба або в аналогічний стан. Відносно експлуатації дітей

та сексуального використання, а також торгівлю неповнолітніми з метою вчинити такі злочини, закон 3 серпня 1998 №269 визначив: "Проституція, порнографія і використання сексуального туризму шкодять неповнолітнім, як нові форми рабства".

Голландія

Ст. 2503 КК Голландії (Нідерландський кодекс про покарання) передбачає відповідальність за торгівлю людьми. Його доповнює Інструкція у роботі з випадками торгівлі дітьми, що дає нормативне поняття «торговець людьми». Важливу роль у дієвості кримінальних норм відіграє Закон Голландії про іноземців, який передбачає можливість отримання легального статусу для жертв торгівлі, а також свідків по справі до повного завершення судового процесу.

У Нідерландах проституція дозволена з січня 1998 року, коли вона була визначена як легальна професія. Визначений у законодавстві статус навіть дає повіям можливість доступу до системи соціальних гарантій. У той же час сутенерство та підтримка проституції недозволені.

У 1988 році в Голландії прийнятий закон, який дає право на тимчасове проживання жертвам незаконного вивезення та сексуальної експлуатації. Такої підстави як підозра вже достатньо для того, щоб людина отримала відстрочку депортації до тих пір, поки не вирішить, чи буде вона свідчити в суді. У 1993 році відстрочка була поширена і на тих, хто, не будучи жертвою незаконного вивозу, був готовий виступити з показаннями. Під час суду ці люди користуються всіма соціальними гарантіями, отримують юридичну, медичну і психологічну допомогу.

Для залучення до кримінальної відповідальності винних осіб у Голландії було розширено визначення проституції, в яке були включені ознаки застосування насильства чи загрози насильства з метою примушення до заняття проституцією. У цьому відношенні Голландія пішла далі Конвенції 1949 «Про боротьбу з торгівлею людьми» і з експлуатацією проституції третіми особами, в якій не було закріплено такі ознаки, як примушення і насильство. Відповідно до закону, навіть при найменшій підозрі на те, що жінка може бути жертвою торгівлі, висилка з країни призупиняється і жінці надається 3-х місячний «термін на роздуми», протягом якого вона повинна вирішити, чи буде наполягати на обвинуваченні. За цей час мають бути проведені такі заходи:

- медичне обстеження: для визначення можливих фізичних та / або психологічних проблем;
- повідомлення (заява): жінці повинна бути надана можливість зробити заяву в поліцію;
- цивільні процесуальні дії (цивільне виробництво): за бажанням потерпілої їй повинен бути наданий юрист для консультації про можливість пред'явлення цивільного позову проти злочинців.

Якщо жертва торгівлі висунула звинувачення в поліції щодо порушення статті 250 Кримінального Кодексу, вона має право на дозвіл на проживання,

якщо його або її присутність необхідно для проведення розслідування і звинувачення (у суді). Вид (дозвіл) на проживання дає право жертві торгівлі залишатися в країні на час проведення розслідування, обвинувачення (переслідування), суду та апеляції особи (осіб), підозрюваних у скоєнні зареєстрованого злочину. Вид на проживання видається тільки в тому випадку, якщо немає заперечення проти перебування іноземця в країні з точки зору небезпеки для громадського спокою, громадського порядку або національної безпеки. Відсутність достатніх коштів підтримки (обґрунтування аргументації) не розглядається як заперечення.

Бельгія

Потерпілим, що звернулися в спеціальні організації допомоги, надається право на 45-ти денне перебування у країні. Протягом цього періоду вони можуть вирішити, чи будуть подавати позов проти торговців. Якщо жертва на це погоджується, їй видається тимчасовий дозвіл на проживання мінімум на три місяці і тимчасовий дозвіл на роботу. Якщо свідчення цієї людини важливі для судового розгляду, вона може отримати безстроковий вид на проживання та дозвіл на роботу з максимальним строком на 12 місяців, протягом якого вона отримує виплати Бельгійської системи соціального забезпечення. Закон про незаконні перевезення і торгівлі людьми від 1995 року посилив механізми підтримки потерпілих.

У Бельгії також діє Програма допомоги жертвам контрабандних перевезень. Її здійсненням займаються спеціалізовані організації, які надають жінкам притулок, медичне обслуговування, соціальне забезпечення і сприяють в пошуку роботи. Багато дівчат відвідують школу, де їх знайомлять з колишніми жертвами для надання підтримки. Якщо дівчина співпрацює з органами розслідування, вона може залишатися в Бельгії. Коли розслідування закінчується, вона має право повернутися додому (при бажанні вона може це зробити на будь-якій стадії розслідування) або залишитися в Бельгії, отримавши статус постійного мешканця.

У Бельгії проституція сама по собі не злочин. Але Антверпен, саме район його порту, став одним з головних місць торгівлі жінками зі східної Європи. Щоб боротися з торгівлею людьми, в Бельгії, 13 квітня 1995 був прийнятий закон, що містив умови кримінальної відповідальності і покарання за торгівлю людьми, дитячу порнографію та сексуальне використання неповнолітніх. І уточнення - передбачений спеціальний вид злочину - торгівля людьми і заборонені оголошення "секстуризму" і публікація реклами такого змісту, яка фактично діє як прикриття торгівлі жінками та дітьми.

Франція

Закон Франції від 14 січня 1933 спрямований на боротьбу з торгівлею дітьми під виглядом їх усиновлення, карає в кримінальному порядку незаконне переміщення дітей, вчинене як приватними особами, так і організаціями. Однак

як покарання він передбачає і для перших, і для других, без яких-небудь відмінностей, тюремне ув'язнення і штраф. Правове регулювання протидії торгівлі людьми: Кримінальний кодекс Франції [6] в книзі другій містить розділ 4 «Про зазіхання на свободу людини», де у статті 224-1 передбачена відповідальність за викрадення людини у вигляді 20-ти років тюремного ув'язнення. При цьому частина третя вказаної статті знаходить можливим істотне зниження терміну покарання за умови добровільного звільнення викраденого злочинцем в термін до настання «семи повних діб, обчислюваних з дня фактичного захоплення».

Статті 224-2 і 224-3 КК Франції говорять про кваліфіковані види даного діяння, до яких відносять злочини, в результаті яких потерпілому заподіяно каліцтво; або він отримав хронічне захворювання, викликане навмисне або що стало результатом яких умов утримання, або позбавлення їжі або догляду, за що передбачається покарання у вигляді 30 років кримінальної ув'язнення. Таке ж покарання, згідно з ч. 1 ст. 224-3 КК, передбачено у разі вчинення злочину організованого бандою або щодо кількох осіб, а «якщо злочину передували або його супроводжували тортури або акти жорстокості, або якщо воно спричинило смерть потерпілого», воно карається довічним кримінальним ув'язненням, відповідно до ч. 2 статті 224-2 КК Франції. Згідно з ч. 3 ст. 224-3 цього ж кодексу, можливе зниження терміну тюремного ув'язнення до 10 років у випадку добровільного звільнення викраденого в термін до настання семи повних діб з моменту фактичного захоплення.

Якщо злочин «скоєно для захоплення у якості заручника або для приготування або полегшення вчинення злочину, або для сприяння втечі або забезпечення безкарності виконавця або співучасника злочину, або для досягнення виконання будь-якої вимоги або умови, зокрема внесення викупу», воно карається 30-а роками тюремного ув'язнення (ст. 224-4 КК Франції). Особливою кваліфікуючою обставиною, згідно зі ст. 224-5 цього КК, є вік потерпілого до 15 років; за вчинення такого злочину має бути призначено довічне тюремне ув'язнення.

Швеція

У 1998 році Швеція визнала проституцію насильством проти жінок. Із 1999 року «купівля сексуальних послуг» заборонена і карається штрафами та / або ув'язненням до шести місяців в'язниці. Споживачі послуг, що надаються повіями, поставлені з ними на один рівень, поза законом.

Глава 4 «Про злочини проти свободи і громадського спокою» Кримінального кодексу Швеції [7] містить дві статті, що передбачають відповідальність за викрадення людини. У статті міститься основний склад викрадення людини та утримання його в неволі (покарання - у вигляді позбавлення волі від одного року до десяти років). Кваліфікуючі обставини, до яких відносяться спричинення потерпілому тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю, примушення потерпілого до роботи або вчинення злочину з метою здирства, встановлені в ст. 1: *діяння при їх наявності виносяться покарання у*

вигляді тюремного ув'язнення на термін від 4 до 10 років або довічного тюремного ув'язнення.

Крім того, з 1 липня 2002 року частиною 4, статтею 1а Кримінального кодексу Швеції передбачено окреме покарання за торгівлю людьми не тільки з метою сексуальної експлуатації, а й інших форм, наприклад, для примусової праці та вилучення органів. Причому покарання слідує як за вже вчинений злочин, так і за спробу, планування або приховування фактів торгівлі людьми.

Німеччина

КК Німеччини містить ряд статей, присвячених торгівлі людьми. Згідно із кримінальним законом, стаття, яка переслідує торгівлю, включає такий склад: вплив заради майнової вигоди на іншу особу, що знаходиться в скрутному положенні, для спонукання цієї особи до заняття проституцією або до продовження цього заняття. Однак законодавство Німеччини про право свідків містить положення, що ставлять потерпілих в такі умови (неможливість працювати, виїжджати за межі певного населеного пункту та ін), що потерпілі з небажанням ідуть на контакт з правоохоронними органами для надання допомоги у розслідуванні.

До злочинів проти особистої свободи відносив викрадення людини Кримінальний кодекс *Федеративної Республіки Німеччини* [11], який встановлює відповідальність за даний злочин до десяти років позбавлення волі. До обставин, що обтяжують відповідальність при скоєнні цього злочину, німецькі законодавці відносять заподіяння шкоди здоров'ю та життю потерпілого, заподіяння значної шкоди професійному та матеріальному становищу потерпілого, учинення злочину за винагороду. У випадках же викрадення неповнолітнього або викрадення людини з метою вимагання, якщо в результаті злочинної діяльності була заподіяна смерть потерпілому, винному може бути призначено покарання аж до довічного ув'язнення.

Відповідно до частини 4 статті 239А КК Німеччини, право полегшення покарання надано судовим органам, «... якщо виконавець, відмовившись від реалізації своєї мети, дозволяє жертві повернутися до свого оточення. Якщо цей результат настає без участі особи, яка вчинила діяння, то досить його наполегливих зусиль для досягнення результату».

Болгарія

Караним є викрадення людини і за Кримінальним кодексом Болгарії [14], який встановлює покарання у вигляді позбавлення волі до шести років за скоєння цього злочину. Обтяжливими обставинами при кваліфікації цього злочину є:

- озброєність винного;
- вчинення діяння двома і більше особами;
- вчинення діяння стосовно особи, яка не досягла 16-річного віку, або вагітної жінки;

- вчинення діяння стосовно особи, яка користується міжнародним захистом;
- щодо двох і більше осіб;
- вчинення діяння особою, яка займається охоронною діяльністю, службовцем організації, що здійснює охоронну або страхову діяльність, особою, яка діє за дорученням або видає себе за представника такої організації, особою із складу Міністерства внутрішніх справ або якщо представляються таким;
- з метою переміщення особи за межі країни;
- якщо діяння вчинено особою, яка бере участь в організації або групі.

У цих випадках покарання може бути призначено у вигляді позбавлення волі від трьох до десяти років. Якщо ж в результаті злочину заподіяні значні шкідливі наслідки для потерпілого, покарання збільшується до дванадцяти років, а при повторному скоєнні цього злочину або якщо у відношенні потерпілого проявлена особлива жорстокість - до п'ятнадцяти.

Польща

У Польщі в новому КК (1998 р.) визначені діяння, пов'язані з торгівлею людьми, що підлягають кримінальному переслідуванню. Ст. 204 Кодексу передбачає відповідальність за схилення і переміщення за кордон людей з метою заняття проституцією та переслідування у відношенні осіб, які з метою отримання майнової вигоди схиляють до заняття проституцією. Закон передбачає покарання також для тих, хто сам безпосередньо не бере участь у переміщенні, торгівлі, проте одержує майнову вигоду від заняття проституцією інших осіб.

Латвія

25 квітня 2002 Сейм Латвії прийняв зміни в кримінальному Законі. Він був доповнений статтями 154.1. і 154. 2., що визначають поняття торгівлі людьми та обумовлюють відповідальність за згадані дії. Ніколи раніше законодавство Латвії не стикалося зі згаданою проблемою і необхідністю визначити відповідальність за відповідні дії. Кримінальний Закон передбачає відповідальність і санкції за торгівлю людьми, обумовлюючи набагато більш важку відповідальність, якщо торгівля людьми здійснена щодо неповнолітніх або групою осіб за попередньою змовою, але сама важка відповідальність передбачена, якщо злочин викликав тяжкі наслідки або це зробила організована група. У законодавстві Латвії передбачено покарання тим, хто залучений в торгівлю людьми. Кримінальна відповідальність за відправлення за кордон для сексуального використання, та ще й із згоди жертви, досить серйозний злочин, за це загрожує позбавлення волі до чотирьох років. Якщо це зроблено з метою наживи, або були послані неповнолітні, тоді до 10 років з конфіскацією майна або без неї. Якщо злочин скоєно організованою групою або проти малолітньої

дитини у віці до 14 років, тоді торговцям живого товару загрожує «тюремне ув'язнення від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна». Під поняттям "відправлення за кордон" розуміється будь-яка дія, що сприяє легальному або нелегальному в'їзду або виїзду з держави, транзиту або перебування закордоном.

152 і 153 статті Кримінального Закону передбачають кримінальну відповідальність за незаконне позбавлення волі і викрадення людини. Сто п'ятьдесят третя стаття УЗ регулює викрадення особи, що може проявитися як активними діями (використовуючи насильство і погрози), так і з обманом. У даному випадку можна побачити подібність між викраденням особи, як вона визначена в УЗ, і торгівлею людьми, як вона визначена в Протоколі, об'єктивну сторону складу злочину «викрадення особи» становить особливий мотив, який у світлі торгівлі людьми був би користолюбством.

Наступна норма УЗ, яка частково збігається з торгівлею людьми, - статті 165.1 1652 і 165-та регулюють сутенерство. Стаття 165.1 регулює відповідальність за направлення особи для сексуального використання (транснаціональне сутенерство), Стаття 165.2 дає поняття «напряму», «посилка» - будь-яке розпорядження, що сприяє легально або нелегально виїзду з держави або в'їзду, транзит або перебування за кордоном. У цій диспозиції відображений процес торгівлі людьми в усіх його ланках - вербування, транзит, кінцевий пункт. Однак недолік цієї норми полягає в тому, що вона виступає як доповнення до визначення сутенерства, що може відноситися тільки до торгівлі людьми з метою сексуального використання, не охоплюючи торгівлю людьми, наприклад, для нелегальної трансплантації органів або економічного рабства.

Кримінальний кодекс Латвійської Республіки [12] в главі XV - Злочинні діяння проти волі, честі та гідності особи містить статтю 153 «Викрадення людини», яка передбачає кримінальну відповідальність за «Захоплення особи з використанням насильства, погроз або обману (викрадення особи) з метою помсти, з користі або з метою шантажу», - карається позбавленням волі до 10 років з конфіскацією майна або без такої. При скоєнні злочину повторно, відповідальність підвищується до 12 років позбавлення волі, а якщо злочин спричинив тяжкі наслідки - до 15.

Литва

Литва була першою з держав Балтії, яка в липні 1998 року прийняла закони, які передбачали кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Злочинцеві загрожує від чотирьох до восьми років тюремного ув'язнення.

Естонія

Кримінальний кодекс Естонії містить статтю 1243. Незаконне позбавлення волі - (1) Незаконне позбавлення людини волі - карається штрафом, або арештом, або позбавленням волі на строк до одного року. (2) Те саме діяння, поєднане з застосуванням небезпечного для життя чи

здоров'я насильства, - карається штрафом або позбавленням волі на строк до п'яти років.

США

Необхідно відзначити, що майже всі країни світу мають законодавство, що передбачає кримінальне переслідування нелегального вивезення людей за кордон з метою сексуальної експлуатації. Воно, як правило, включає покарання за звітництво; за звітництво, поєднане з насильством, і торгівлю людьми. Проблема торгівлі людьми серйозно стоїть перед США. Як зазначив Державний секретар США Колін Пауелл, «торгівля людьми не залишає незачепленою жодну країну, включаючи нашу власну». Сполучені Штати служать, головним чином, країною призначення: люди з інших країн незаконно переправляються сюди.

«Спільним» федеральним законом з торгівлі людьми в Сполучених Штатах є Закон про біле рабство (Mann Act / White Slave Act 1919 US Code 2421). Закон застосовується до будь-якого (повнолітнього або неповнолітнього), хто свідомо переміщає іншу особу через кордон штату або держави з метою залучення до проституції або вчинення інших правопорушень сексуального характеру. Повія в даному випадку є жертвою, і її згода не зм'якшує провину. Карається таке діяння позбавленням волі на строк до 10 років.

Федеральний закон США № 106-386 «Про захист жертв насильства і підпільної торгівлі людьми», вперше представлений членом нижньої палати Конгресу Крістофером Смітом у листопаді 1999 р., був прийнятий Палатою представників і Сенатом 11 жовтня 2000 р. У початковий варіант законопроекту було внесено чотири додаткових частини. Найбільш важлива стосується насильства над жінками і передбачає видачу допомоги і порядок надання допомоги постраждалим від домашнього насильства в США. Новий закон подовжує дію окремих програм для надання сприяння працівникам правоохоронних органів, соціальним працівникам та іншим, які працюють зі злочинами сексуального характеру і домашнім насильством. **Ключові положення закону «Про захист жертв насильства і підпільної торгівлі людьми» передбачають наступні внесення змін:**

- до КК США, які дозволять фондам, які формуються з коштів, отриманих від реалізації арештованого та конфіскованого майна, витратити їх на потреби жертв;
- до КК США, які збільшують максимальний термін позбавлення волі до 20 років з можливістю призначення довічного ув'язнення для випадків торгівлі, що закінчилися смертю жертви, або посилені викраденням, пов'язаним із сексуальним насильством або замахом на вбивство;
- до КК США, забороняючих та переслідуючих ввезення для передачі в рабство, кабалу або рабоподібні умови; секс-торгівлю дітьми, пов'язану з насильством, обманом чи примушуванням; незаконне володіння або знищення ідентифікаційних або імміграційних документів іншої особи у процесі скоєння злочину;

- до Закону про лобіювання і корупцію (the Racketeer Influenced and Corrupt Organizations Act (RICO)) додає в передбачений ними список злочини, пов'язані з торгівлею людьми.

А також цей закон передбачає:

- ✓ Зобов'язати засуджених перевізників забезпечити повну реституцію своїм жертвам.
- ✓ Зобов'язати Федеральну Комісію за вироками (the US Sentencing Commission) контролювати і змінювати основні положення вироку для забезпечення відповідності покарання скоєного злочину.
- ✓ Внесення змін до Закону про імміграцію та натуралізацію (the Immigration and Naturalization Act), що засновують новий вид неімміграційної візи - Т-візу - для жертв торгівлі та їх сімей.
- ✓ Дозволити в певних випадках Міністру юстиції прирівнювати статус власника Т-візи до статусу резидента.
- ✓ Зобов'язати Міністра юстиції надавати в межах США допомогу жертвам торгівлі незалежно від їх імміграційного статусу.
- ✓ Дозволити Міністру юстиції видавати штатам, територіям, володінням, індіанським племенам і неурядовим організаціям субсидії на розвиток чи на розширення і підтримку програм надання допомоги жертвам торгівлі людьми.
- ✓ Дозволити Міністру юстиції відмовляти на підставах неприпустимості для жертв торгівлі.
- ✓ Зобов'язати Держсекретаря представляти Конгресу щорічні звіти з проблеми торгівлі людьми.
- ✓ Дозволити Президенту застосування економічних санкцій відповідно до Міжнародного акту про надзвичайні економічні повноваження (the International Emergency Economic Powers Act), включаючи заморожування активів, розташованих на території США.
- ✓ Вимагати від Держсекретаря / AID Адміністратора заснувати і забезпечити існування в зарубіжних країнах програм з безпеки інтеграції, реінтеграції та переселення жертв торгівлі та їх дітей.
- ✓ Гарантувати, що представництва США за кордоном будуть проводити дослідження і інформувати про торгівлю людьми, налагодять контакти з місцевими неурядовими організаціями, які вивчають проблему. Тим країнам, які не в змозі дослідити та / або робити дії проти перевізників на своїй території, буде відмовлено в наданні правової допомоги у кримінальних справах «на підставі суперечності державним інтересам США».
- ✓ Уповноважити Міністра охорони здоров'я та соціального захисту забезпечити надання допомоги жертвам торгівлі та їх дітям на території США, а Президента - забезпечити програми допомоги жертвам торгівлі та їх дітям за кордоном.

Закон США № 106-386 зобов'язав Державний департамент щорічно готувати доповідь про торгівлю людьми з оцінкою зусиль урядів по всьому світу з виконання мінімальних стандартів боротьби з торгівлею людьми. Ця доповідь документально ілюструє транснаціональні та внутрішньонаціональні форми торгівлі людьми. Стаття 105 (d) (2) закону передбачає обов'язкову оцінку прогресу, досягнутого Сполученими Штатами в галузі запобігання торгівлі людьми, судового переслідування та надання допомоги потерпілим. «Оцінка» характеризує дії законодавчої і виконавчої влади щодо поліпшення захисту і допомоги, що надаються в США потерпілим, незаконне переправлення в країну, посилення успішних розслідувань та судових переслідувань винних, зміцненню міжнародної діяльності по боротьбі з торгівлею людьми. У документі також пропонуються можливі заходи, які може зробити уряд США для посилення діяльності по боротьбі з торгівлею людьми.

В основі зусиль уряду США у боротьбі із торгівлею людьми лежить принцип охорони прав людини: жертви торгівлі людьми та умов, близьких до рабства, повинні бути захищені від подальших травм. Уряд повинен забезпечувати таким жертвам ефективний доступ до правосуддя з їх розсуду і доступ до притулку, медичного обслуговування, юридичної допомоги, соціально-психологічних консультацій, а також сприяння їхньому поверненню в рідні місця або переїзду на нове місце, де вони могли б відновити свої сили і повернутися до нормального життя. Такий підхід забезпечує ретельний баланс між потребами держави в забезпеченні безпеки і потребою суспільства у відновленні прав людини стосовно до жертви. У 2000 р. в США прийнятий Закон про захист жертв торгівлі людьми (Trafficking Victims Protection Act of 2000). Сполучені Штати забороняють всі форми торгівлі людьми у кримінальних законах, прийнятих або посилені відповідно до Закону 2000 року про захист жертв торгівлі людьми, який наказує покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 20 років - покарання досить жорсткі й сумісні з покараннями за інші серйозні злочини. У 2006 фінансовому році Відділ цивільних прав Міністерства юстиції та прокуратури США порушили 168 кримінальних справ, пред'явили звинувачення 111 особам і домоглися 98 обвинувальних вироків (у тому числі по справах, порушених у попередні фінансові роки). Згідно із Законом про захист жертв торгівлі людьми, торговців людьми можуть засуджувати до позбавлення волі на строк до 20 років. Середній термін позбавлення волі за злочини, пов'язані з торгівлею людьми, у 2005 фінансовому році склав 8,5 років (з урахуванням підсудних, які були засуджені в інші фінансові роки). Федеральне бюро розслідувань та Кримінальний відділ Міністерства юстиції продовжували боротьбу з експлуатацією дітей з метою проституції в Сполучених Штатах по лінії загальнонаціональної ініціативи "Інносенс ЛОСТ". У 2006 фінансовому році ця ініціатива дозволила провести 103 відкритих розслідування, 157 арештів, пред'явити 76 звинувачень і винести 1943 вироків.

Органи влади в штатах і на місцях також докладали значні правоохоронні зусилля проти торгівлі людьми. До кінця 2006 року 27 штатів прийняли закони

про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Міністерство юстиції і Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб продовжують збільшувати число оперативних груп по боротьбі з торгівлею людьми, коаліцій та заходів по взаємодії з громадськістю по всіх Сполучених Штатах. Міністерство юстиції станом на кінець 2006 фінансового року фінансувало 42 оперативні групи, в порівнянні з 32 у 2005 фінансовому році. Ці спеціальні групи об'єднують правоохоронні органи штатів, місцевого рівня і федерального ланки з партнерами з неурядових організацій.

У 2006 році Відділ заробітної плати Міністерства праці почав освоювати ресурси, які допоможуть слідчим виявляти потенційні проблеми торгівлі людьми, і почав включати питання торгівлі людьми в свої навчальні плани з підготовки слідчих. За минулий рік співробітники відділу взяли участь більш ніж у 30 місцевих міжвідомчих спеціальних групах по боротьбі із торгівлею людьми.

Уряд США протягом року продовжував активно надавати послуги по захисту жертв. За станом на березень 2007 року Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб підтвердило статус жертв торгівлі людьми +1175 чоловік з 77 країн з тих пір, як у жовтні 2000 року був підписаний Закон про захист жертв торгівлі людьми. У 2006 фінансовому році міністерство підтвердило цей статус 234 іноземним жертвам торгівлі людьми з багатьох країн. Підтвердження статусу дозволяє жертвам торгівлі людьми отримувати доступ до послуг та посібників, на рівні допомоги, яку США надають біженцям.

У квітні 2006 року Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб заснувало Контракт про послуги в розрахунку на одну людину з метою надання послуг жертвам торгівлі людьми "в будь-який час, в будь-якому місці". За станом на березень 2007 року, контракт залучив 93 установи соціального обслуговування з піклуванням про жертви по всій країні. У 2006 фінансовому році Міністерство внутрішньої безпеки видало 192 візи категорії «Т» іноземним жертвам торгівлі людьми, виявленим в Сполучених Штатах, і 10 віз категорії «Т» їх найближчим родичам. *Категорія «Т» - це спеціальна візова категорія, введена відповідно до Закону про захист жертв торгівлі людьми.* У сукупності з 2006 фінансовим роком включно Міністерство внутрішньої безпеки видало 729 віз жертвам торгівлі людьми та ще 645 віз категорії «Т» їх родичам.

У рамках допомоги, яка надається за Законом про захист жертв торгівлі людьми, Бюро Держдепартаменту у справах народонаселення, біженців та міграції фінансує програму повернення, реінтеграції та возз'єднання сімей жертв торгівлі людьми. Із моменту початку у 2005 по квітень 2007 року програма допомогла в загальній складності 67-и особам з 22-ох країн. З числа тих, кому була надана допомога, 5 жертв торгівлі людьми вважали за краще повернутися в свої країни походження, а 62 родича возз'єдналися з жертвами торгівлі людьми в Сполучених Штатах.

Профілактичні заходи послідовно проводилися протягом усього року, причому Міністерство охорони здоров'я і соціальних служб продовжувало фінансувати просвітницьку кампанію "Врятувати і відновити" і Національний

центр ресурсів для боротьби з торгівлею людьми з інформаційної гарячою лінією, яка прийняла більше 4000 дзвінків з лютого 2004 року, коли вона почала працювати. У листопаді 2006 року генеральний інспектор Міністерства оборони завершив і опублікував відомчу оцінку зусиль Міноборони щодо запобігання торгівлі людьми. У загальній оцінці зроблено висновок, що Міноборони домоглося значного прогресу в реалізації комплексної програми.

КРАЇНИ СХОДУ

КНР

У КНР відповідні статті КК (1997 р.) з протидії торгівлі людьми спрямовані, перш за все, на припинення діяльності з торгівлі жінками і дітьми усередині країни. При цьому в законі відсутня норма, яка б карала вигодонабувача. Кримінальний кодекс Китайської Народної Республіки [9] встановлює відповідальність за викрадення людини у статті 239: «Викрадення людини з метою здирства у нього майна або захоплення його в якості заручника - караються позбавленням волі на строк понад 10 років або безстроковим позбавленням волі, а також штрафом або конфіскацією майна; ті ж дії, що призвели до смерті викраденого або супроводжуються його вбивством, - караються смертною карою та конфіскацією майна. Викрадення немовляти з метою вимагання майна - карається відповідно до частини першої цієї статті».

Стаття 240 КК КНР передбачає покарання аж до страти за викрадення людини з метою його продажу. До кваліфікуючих ознак цього злочину законодавець відносить:

- 1) керівництво групою, що займається викраданням жінок і дітей на продаж;
- 2) викрадення на продаж жінок і дітей в кількості більше 3-ох осіб;
- 3) наругу над жінкою, викраденою на продаж;
- 4) примушення викраденої на продаж жінки погрозами або умовляннями до занять проституцією або продаж її третій особі, примушуючій її до занять проституцією;
- 5) захоплення жінки або дитини шляхом загроз насильства або із застосуванням одурманюючих (наркотичних) речовин з метою їх продажу;
- 6) викрадення немовляти на продаж;
- 7) спричинення травми або вчинення дій, що призвели до смерті викрадених на продаж жінки, дитини або їхніх родичів, або до інших тяжких наслідків;
- 8) продаж жінки або дитини за кордон.

У примітці до статті китайський законодавець розшифровує термін «викрадення на продаж», під яким він розуміє будь-які дії, пов'язані із заволодінням потерпілим, в тому числі і посередництво при цьому.

Ст.241 передбачає відповідальність за купівлю викрадених з метою продажу жінки або дитини.

Туреччина

Відповідальності за викрадення людини присвячена окрема глава Кримінального кодексу Туреччини [10], в якій, наприклад, детально регулюються питання відповідальності за викрадення жінки «під впливом пристрасті або з метою одруження». Законодавець встановлює покарання у вигляді важкого ув'язнення на строк до десяти років. Пом'якшувальною обставиною визнається згода потерпілої («Якщо особу ... було викрадено без використання сили, примусу, погрози або обману і з власної згоди, під впливом почуття пристрасті або з метою одруження»), відповідальність у цьому випадку знижується до терміну важкого ув'язнення від трьох місяців до трьох років (ст.430 КК). Значно знижують терміни можливого покарання і відмова злочинця від виконання свого злочинного задуму і повернення потерпілої сім'ї.

Таїланд

Кримінальний кодекс Таїланду [13] відносить викрадення людини до злочинів проти свободи і репутації. Стаття 313 говорить про відповідальність за викрадення людини, вчинене з метою отримання викупу, і передбачає покарання у вигляді позбавлення волі від 15 до 20 років і штрафу або довічного тюремного ув'язнення, або смертної кари. Якщо злочин призводить до фізичних каліцтв викраденого, або воно відбувається із застосуванням тортур, то винний повинен бути засуджений до довічного тюремного ув'язнення або смертної кари.

Співучасникові злочину, відповідно до статті 314 КК Таїланду, повинно бути призначено таке ж покарання, як і його виконавцеві, а посереднику або укривателю, за статтею 315 - тюремне ув'язнення від 15 до 20 років і штраф або довічне тюремне ув'язнення. Стаття 316 КК Таїланду передбачає зниження покарання не більш, ніж наполовину в разі, якщо «особа, яка вчинила злочин, передбачений статтями 313, 314 або 315, допомагає викраденій, утримуваній або що міститься під вартою людині звільнитися до винесення вироку суду першої інстанції без заподіяння їй серйозних фізичних каліцтв або без створення неминучої загрози для її життя».

Статті 317-318 КК Таїланду визначають кримінальну відповідальність при скоєнні викрадення дітей з метою отримання викупу або продажу, а стаття 319 КК у своїй другій частині - за вторинну злочинну діяльність при викраденні людини і торгівлі людьми: «Будь-який, хто незаконно купує, використовує або приймає викраденого, повинен бути засуджений до такого ж покарання, як і викрадач».

ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Огляд і аналіз основних напрямків у профілактиці даного явища показує, що необхідні вжиті на національному рівні заходи все частіше поєднують в собі профілактику, судове переслідування та захист. Це знаходить відображення в реформі законодавства; в національних стратегіях боротьби з торгівлею людьми та експлуатацією з метою проституції; в дослідженнях масштабів торгівлі людьми; інституційних механізмах координації зусиль по боротьбі з торгівлею людьми, і заходи стосовно захисту жертв такої торгівлі.

Понад 50 країн заявили про те, що вони або внесли поправки в своє законодавство, або приступили до проведення законодавчих реформ з метою боротьби з торгівлею людьми та експлуатацією з метою проституції. Приміром, ряд держав, таких, як Болгарія, Домініканська Республіка, Кіпр, Нова Зеландія і Швеція, привели своє законодавство у відповідність до положень Палермського протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, та інших міжнародних і регіональних документів з прав людини. Нове законодавство Швеції про торгівлю людьми виходить за рамки визначення, що міститься в Палермському протоколі, і в межах своїх кордонів поширює кримінальну відповідальність за торгівлю людьми.

На рівні окремих країн посилюються заходи покарання правопорушників, забезпечення захисту і проведення реабілітації, удосконалюються механізми розслідувань. Так, у 2003 році Киргизстан вніс до свого кримінального кодексу поправки, що передбачають покарання за торгівлю людьми у вигляді тюремного ув'язнення строком до 20 років та / або конфіскацію майна. Аналогічні заходи прийняті в Алжирі, Данії, Ісландії, Республіці Корея і Сполученому Королівстві.

У Данії в 2002 році в законодавчому порядку були розширені можливості слідства щодо порушення конфіденційності каналів зв'язку. У Греції відповідно до указу президента 233/2003 особи, що постраждали від проституції, торгівлі людьми або рабства, зараз мають право на житло, харчування, догляд, психологічну підтримку, юридичну допомогу та професійну підготовку. Про прийняття аналогічних заходів повідомляють Австралія та Сполучені Штати.

У багатьох країнах посилюються заходи захисту жертв і свідків. Зокрема, в Болгарії гарантується анонімність в ході судових розглядів; в Польщі жертвам і свідкам дозволяється давати показання за відсутності відповідачів в залі суду, а в Німеччині, Іспанії, Італії, Канаді, Польщі та Сполучених Штатах жертвам торгівлі людьми представляються види на тимчасове або постійне проживання. Хоча країни можуть ставити надання видів на проживання в залежність від готовності жертв співпрацювати зі слідчими органами, в деяких державах жертви торгівлі людьми можуть звертатися за отриманням дозволу на проживання на підставах, пов'язаних із забезпеченням захисту, як це має місце в Італії, з гуманітарних міркувань, і в надії на співчуття. Або як біженців без зобов'язання повідомляти про цей злочин поліції.

У своєму законодавстві країни дотримуються різних підходів до боротьби проти експлуатації жінок з метою проституції: наприклад, у Нідерландах у

жовтні 2002 року проституція була легалізована, в той час як у Швеції, платне користування сексуальними послугами з січня 1999 року стало незаконним. Багато держав-членів особливу увагу в рамках законодавства приділяють питанням ліквідації сексуальної експлуатації неповнолітніх та їх використання з метою проституції. Деякі держави взяли або переглянули законодавство з метою боротьби з дитячим секс-туризмом, у тому числі Колумбія і Сполучені Штати, і дитячою порнографією.

Дванадцять держав-членів повідомляють про прийняття національних планів дій або стратегій щодо боротьби з торгівлею людьми, а чотири держави-члени повідомляють про плани дій у боротьбі з сексуальною експлуатацією жінок, включаючи експлуатацію з метою проституції. У Данії головна увага приділяється запобіганню торгівлі людьми та підтримки осіб, які стали жертвами торгівлі людьми та проституції.

Ряд держав повідомляє про збір даних та проведення досліджень з метою сприяння отриманню відповідних відгуків, а фінансування цієї діяльності здійснювалося низкою країн-донорів. Зокрема, Служба прикордонної охорони Польщі з 2000 року збирає дані, що мають відношення до торгівлі людьми, включаючи осіб, які перебувають під арештом, і підозрюваних, підданих затриманню; до порушення та завершення попереднього слухання, і до результатів судового розгляду. Національна комісія з прав людини в Індії вивчила думки державних чиновників, які займаються питаннями торгівлі людьми, в 11 штатах. Як наслідок, в 21 штаті були призначені координатори, які розглядають питання торгівлі людьми в розрізі прав людини. У 2004 році уряд Німеччини опублікував результати дослідження з питання про те, чому скорочується кількість судових розглядів у справах про торгівлю людьми, в той час як кількість її жертв не зменшується.

Серед існуючих найважливіших проблем у розвитку механізмів соціального контролю над досліджуваною сферою виділяється те, що найчастіше торгівля людьми та інші види сексуального насильства, що розглядаються як соціальні проблеми, користуються меншою увагою, ніж інші види насильницьких злочинів.

У рамках багатьох стратегій боротьби з торгівлею людьми основний упор робиться на використанні коштів кримінального судочинства та ігноруються гендерні фактори і права людини. Вжиті заходи носять фрагментарний й ізольований характер і не є складовою частиною комплексної стратегії, яка охоплює питання профілактики, судового переслідування та захисту.

Є необхідність у підвищенні якості даних і розширенні досліджень: деякі держави, включаючи Киргизстан і Литву, вказують на відсутність статистичних даних, дезагрегованих за статевою ознакою. Інші, зокрема Кіпр, вважають, що однією з перешкод є небажання постраждалих жінок повідомляти про випадки торгівлі людьми та експлуатації та звертатися за підтримкою і допомогою.

Незважаючи на те, що в більшості країн за злочини, пов'язані з торгівлею людьми та експлуатацією з метою проституції передбачається кримінальне

покарання, в законодавстві багатьох країн як і раніше є лакуни, які перешкоджають забезпеченню захисту та судовому переслідуванню. У законодавстві не завжди чітко визначається статус жертв торгівлі людьми: ці жертви нерідко не захищені від судового переслідування за незаконну міграцію або порушення трудового законодавства, втім як і особи, чії права людини опинилися порушеними і які потребують захисту та підтримки. Деякі держави-члени вказують на відсутність у них засобів боротьби з розгалуженими злочинними об'єднаннями, контролюючими торгівлю людьми, в той час як інші відзначають неефективність односторонніх заходів.

Одна з найбільш серйозних проблем полягає в тому, щоб пов'язати боротьбу з торгівлею людьми з комплексною політикою і проектами з розширення економічних прав і можливостей жінок. Хоча в деяких державах однією з корінних причин торгівлі людьми вважаються злидні, кількість програм пом'якшення гостроти проблеми бідності серед жінок незначна. Заходи, що вживаються для заохочення безпечної міграції, носять неадекватний характер, і в багатьох країнах жінки мають нереалістичне уявлення про іноземні ринки праці та можливості працевлаштування. Для того, щоб боротьба з торгівлею людьми принесла успішні результати, державам слід впроваджувати й активно здійснювати всеосяжні міждисциплінарні стратегії, що враховують гендерні фактори.

Рекомендовані подальші стратегічні напрямки у створенні комплексних цільових заходів соціального контролю над торгівлею людьми **мають передбачати:**

- прийняття і неухильне дотримання законодавства про боротьбу з торгівлею людьми відповідно до міжнародних документів, учасниками яких є ті чи інші держави, подальша ратифікація існуючих міжнародних угод і координація зусиль держав у рамках регіональних, субрегіональних і двосторонніх угод;
- здійснення директивних заходів, спрямованих на запобігання торгівлі людьми, покарання правопорушників та захист постраждалих осіб;
- наявність комплексу ефективних заходів захисту жертв від судового переслідування за незаконну міграцію та надання їм можливості вирватися із замкнутого кола переслідувань і гонінь;
- забезпечення цілеспрямованої підготовки співробітників прикордонної служби та правоохоронних органів для отримання ефективних навичок визнання жертв незаконної торгівлі і надання їм допомоги;
- скорочення попиту на послуги повій і забезпечення судового переслідування і покарання осіб, які експлуатують повій;
- створення єдиного інформаційного поля як системного комплексного механізму обміну відомостей про передовий досвід у профілактиці явища торгівлі людьми та рабством країн походження, транзиту і призначення;

- чітка двостороння взаємодія співробітників судових і правоохоронних органів, міграційних відомств, НУО, організацій громадянського суспільства та наукових установ у питаннях практики і застосування комплексного міждисциплінарного національного підходу до проблеми торгівлі людьми.

ТОРГІВЛЯ ЛЮДСЬКИМИ ОРГАНАМИ

Крім рабства і работоргівлі мається ще ряд злочинів, суміжних з даними міжнародним суспільно-небезпечним діянням.

Конвенції ООН, Ради Європи, угоди та модельні закони СНД, документи ОБСЄ по боротьбі з торгівлею людьми включають у визначення терміну «торгівля людьми» **три основних види експлуатації:**

- 1) експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації;
- 2) примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан;
- 3) вилучення органів і тканин.

Якщо щодо двох перших видів експлуатації органами кримінальної юстиції та безпеки різних держав світу вже напрацьована велика і ефективна практика, то третій вид, пов'язаний з незаконним обігом людських органів і тканин, найбільш складний для протидії. Кримінальних справ по злочинах цієї категорії практично немає, в тому числі і в Україні.

Перша згадка про імпорт людських органів в Західну Європу відноситься до 1987 р., коли правоохоронні органи Гватемали знайшли 30 дітей, призначених для використання в цьому бізнесі. Потім пішли повідомлення з Бразилії, Аргентини, Мексики, Екватору, Гондурасу, Парагваю. Першим, кого заарештували за таку торгівлю, став у 1996 році єгиптянин: бідняки продавали йому нирки за 12 тисяч доларів за штуку. Таке ж трапляється і в Азії, особливо Індії.

За 20-річний період з моменту перших згадок про торгівлю людськими органами цей кримінальний бізнес постійно розширювався, але залишався в основному в латентній частини злочинності.

Особливо масштабні форми торгівля людськими органами набуває в період різного роду збройних конфліктів.

З початку XXI століття існує безліч свідчень про масову торгівлю органами ув'язнених у Китаї. У грудні 2008 р. міжнародний інформаційний проект «The Epoch Times» повідомив, що згідно з канадським звітом із розслідування, послідовникам секти Фалуньгун у китайських таборах смерті за життя вирізають органи для прибуткового продажу, найчастіше іноземцям або ж партійним босам. За обережними оцінками, число випадків насильницьких трансплантацій у період з 2001 по 2005 рр. складає 42 тис. Офіційний Китай завжди заперечував таку інформацію. Але в листопаді 2008 року агентство Reuters повідомило, що, виступаючи на національному медичному

академічному форумі, заступник міністра охорони здоров'я Китаю Хуан Цзефу повідомив, що у трьох лікарнях відкликали ліцензії за незаконний продаж людських органів іноземцям.

Ще в 2003 році Парламентська асамблея Ради Європи у своїй рекомендації 1611 (2003) констатувала, що міжнародні злочинні групи вже освоїли прибутковий ринок незаконного обігу людських органів. Цей ринок базується на величезній потребі в людських органах. У даний час в одній лише Західній Європі на гемодіалізній терапії знаходяться 120 тис. хворих-хроніків, а черга на трансплантацію печінки становить 56 тис. осіб. Через дефіцит органів від 15 до 30 відсотків хворих помирають, не дочекавшись операції.

У результаті цього відзначається неухильне зростання потреби в органах живих донорів, що веде до формування прибуткового «чорного» ринку органів людини. Крім цього, в умовах відсутності дієвої правової основи, що регулює трансплантацію органів і донорство, зростає небезпека пересадки органів, заражених інфекційними хворобами, внаслідок неадекватної роботи з відбору донорів.

Цікаво, що структури Євросоюзу ставлять питання не про жорсткість боротьби з торгівлею людськими органами, а про «оптимізацію доставки в медичні центри ЄС органів для трансплантації». У грудні 2008 році Єврокомісія запропонувала проект щодо прискорення доставки органів з однієї держави ЄС в іншу, скоротивши час очікування для десятків тисяч пацієнтів, яким потрібна трансплантація.

Єврокомісія пропонує країнам блоку виробити й освоїти єдину систему опису, маркування і перевірки придатності для трансплантації органів. Таким чином, лікарні різних держав не втрачатимуть час на повторну перевірку або переклад даних, що надходять з-за кордону. Крім того, у кожному госпіталі рекомендовано створити посаду координатора з трансплантації та посилити перевірку потенційних донорів.

Єврокомісія вважає, що посилення контролю у цьому секторі призведе до витіснення з ринку «чорних дилерів», що нелегально постачають органи. Іншими словами, ринок органів існує, але він, на думку Єврокомісії, має бути не «чорним», а «білим» (?!).

До недавнього часу розвиток цієї кримінальної сфери утруднювався тим, що не існувало медичних технологій зі створення банків заморожених органів для трансплантації. Але в 2008 р. і ця проблема була вирішена. Ізраїльські вчені вперше зуміли успішно трансплантувати свині печінку, що піддалася заморожуванню - і це важливий крок на шляху до здійснення давньої мрії трансплантологів про створення банку заморожених органів. Іншими словами, криза збіглася з науковими відкриттями, що дозволяють торгівлю людськими органами ставити на потік.

У деяких країнах центри відкрито використовують Інтернет та інші засоби, щоб запросити пацієнтів здійснити поїздку за кордон для отримання трансплантата за пільговими цінами з включенням всіх донорських витрат. Аналогічним чином ведеться торгівля клітинами, тканинами та органами в

комерційних цілях - і більше того, незаконна торгівля з використанням осіб, викрадених або залучених в інші країни обманним шляхом, де їх насильницьким чином змушують стати «донорами», - продовжує залишатися серйозною проблемою, особливо в країнах зі значним рівнем трансплантаційного туризму.

Торгівля людськими органами набула величезних масштабів, зокрема в таких країнах, як Румунія і Молдова. Саме у цих країнах незаконним продажем нирок і тканин займаються цілі мережі торговців, лікарів і медсестер. У зв'язку з цим Європейський парламент прийняв спеціальну резолюцію, що забороняє торгівлю людськими органами. Документ, який ще повинні підтримати уряди країн ЄС, передбачає до 10 років ув'язнення для нелегальних покупців людських органів. Європарламент пропонує, щоб держави ЄС карали громадян за купівлю в третіх країнах людських органів і тканин. Донори за продаж органів не будуть каратися, оскільки вони зазнають, як правило, тиску кримінальних структур.

Попит на такі органи, як нирки, зростає в усіх західних країнах, тому що ниркова недостатність зустрічається все частіше, а пропозиція органів зменшується. У міру зростання попиту на живий трансплантант, зростає і тіньовий бізнес торгівлі органами. У незаконній торгівлі людськими органами в значній мірі домінують нирки, оскільки вони користуються найбільшим попитом, і вони є основними органами, які можуть бути повністю пересажені з відносно невеликим ризиком для життя донора. Китай, Індія, Пакистан, Єгипет, Бразилія, Філіппіни, Молдова і Румунія є одними з провідних у світі постачальників жертв торгівлі органами.

ПРАВИЛА ДОНОРСТВА В РІЗНИХ КРАЇНАХ

Британія. Автоматично не зізнається, що будь-яка людина - це донор органів. Для того, щоб стати донором органів, житель Британії може зареєструватися в Реєстрі донорів органів національної служби охорони здоров'я, отримавши посвідчення донора з фотографією, або повідомити родичів про своє бажання. У Британії, коли зареєстрований донор вмирає, перш ніж вилучити органи, запитують дозволу у родичів.

Австралія. Автоматично не зізнається, що будь-яка людина - це донор органів. В Австралії найнижчий відсоток жертвування органів у західному світі. Для того, щоб збільшити відсоток жертвування органів, уряд Австралії в 2005 році розіслав бланк згоди всім родинам, який має юридичну силу.

Іспанія. Автоматично зізнається, що будь-яка людина - це донор органів. В Іспанії сім'ям потенційних донорів дозволяється анулювати згоду. Це м'яка система.

Австрія. Автоматично зізнається, що будь-яка людина - це донор органів. Думка родичів потенційних донорів не враховується. Це приклад жорсткої системи.

США. Родичів потенційних донорів зобов'язані запитати про можливість пожертвування. Закон забороняє відключати вентиляцію легень у пацієнта, чия смерть зафіксована, не запитавши про можливість жертвування. Вісконсін був

першим штатом, який дав живим донорам можливість зниження податків на суму до 10 тис. доларів для покриття витрат.

Іран. Продаж нирок в Ірані законна і регулюється. Середня ціна 5-6 тис. доларів.

Китай. Британські трансплантологи звинувачують Китай у тому, що він зловживає вердиктами про смертну кару, з тим, щоб забирати органи страчених в'язнів без їх згоди.

Молдова. Усиновлення іноземцями оголосили незаконним зі страху з приводу незаконної торгівлі органами та усиновлення дітей із цією метою.

ДЕКІЛЬКА ФАКТІВ ПРО ТОРГІВЛЮ ОРГАНАМИ

Людей патралали проти їхньої волі. У квітні 2008 році колишній головний прокурор Гаазького трибуналу Карла дель Понте на презентації своєї книги «Полювання» заявила, що від 100 до 300 сербів і косовських сепаратистів нелояльних лідерам албанців у період після 12 червня 1999 р., коли в Косово увійшли війська НАТО, були перекинуті на територію Албанії. Там вони містилися в містах Кукес і Тропоя, а потім частина полонених була перевезена в район містечка ломи, де зазнала варварських операцій з видалення внутрішніх органів. У листопаді 2008 р. косовська поліція заарештувала в Пріштіні уролога Лютві Дервіші за підозрою в нелегальній трансплантації нирок. Як повідомляло 5 листопада 2008 белградське видання «Бліц», ім'я цього «лікаря» назвав один зі свідків у справі про торгівлю органами полонених сербів з Косова та Метохії в 1998-1999 рр..

Як вважають в сербській Прокуратурі з військових злочинів, «операції» проводилися з 1998 р. по березень 2001. Жертви доставлялися з кількох концтаборів та тюрем, розташованих біля міст Тропоя, Кукс, Байрам Цурі, Кольш і з в'язниці в шахті Дева, розташованої в Косово, але тунелі з якої ведуть до Албанії. Прокуратура Сербії також звинуватила Албанію в знищенні доказів у справі про масові викрадення сербів у Косово в 1998-2001 рр.. та насильницького видалення їх внутрішніх органів для подальшого продажу в західні клініки (!). Прем'єр Албанії Салі Беріша віддав розпорядження спецслужбам країни знищити всі документи про масові викрадення сербів у Косово і про торгівлю видаленими у них донорськими органами, оскільки сам був пов'язаний з організатором торгівлі людськими органами лідером Арії визволення Косово, нинішнім керівником Косово Хашимом Тачі. Дана інформація була знайдена мною за такою адресою: <http://za.zubr.in.ua/2009/03/14/2580/>

Органи зібрали для дітей. Розслідування було розпочато в Mosambique після декількох повідомлень влади місцевими групами по захисту прав людини і бразильської місії в Нампула, що у багатьох дітей не вистачає життєво важливих органів. Більшість зібраних органів вважаються посланими до сусідньої Південної Африки для трансплантації та релігійних обрядів. Були присутні так само доповіді про дітей, яких викрали і вбили заради їхніх органів у Південній Америці.

Величезні ціни на нирки. У 2003 за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я вважали, що ціна торгівлі на нирки варіюється від \$ 700 в Південній Африці і більше \$ 30000 в США, в багатьох інших країнах до оплати за почку просять від \$1000 до \$10000. Останньою новиною став корупційний скандал у Нью-Джерсі де диллер запросив \$ 160 тисяч за нирку, залишаючись непоміченим агентурою ФБР.

Продавцям не заплатили. Багато з нирок чорного ринку, що продаються в усьому світі, з'явилися від бідних і уразливих верств населення, гостро потребуючих грошей. Їм, як правило, сплачується лише частина від обіцяної суми, а іноді недобросовісні брокери відмовляють в оплаті повністю, і в результаті люди залишаються без медичної підтримки після перенесеної операції. Ці донори часто залишаються дуже слабкими через відсутність медичної допомоги і часто не цілком оправляються від донорства. Іноді цілі села віддавали свої нирки, як Villivakkum в Індії, яку іноді називають "Kidneyvakkum". А в одному з сіл Пакистану 50% жителів продали свою нирку багатим іноземцям, їм обіцяли заплатити по \$ 2500, заплатили ж тільки половину.

Здай аналізи і залишся без нирки. У Єгипті один з методів торгівлі організований був за схемою найму робітників. Молоді люди були найняті на роботу і надіслані до лікаря на здачу аналізів для перевірки їх здоров'я. Молоді люди прокинулися в лікарні від болю і зниклих нирок. Жертви цієї схеми зіткнулися з загрозою насильства, коли вони подали звинувачення проти тих, хто вчинив злочин.

Органи відбирають органи. З початку XXI століття існує безліч свідчень про масову торгівлю органами ув'язнених у Китаї. У грудні 2008 р. міжнародний інформаційний проект «The Epoch Times» повідомив, що згідно з канадським звітом з розслідування, послідовникам секти Фалуньгун у китайських таборих смерті за життя вирізають органи для прибуткового продажу, найчастіше іноземцям або ж партійним босам. За обережними оцінками, число випадків насильницьких трансплантацій у період з 2001 по 2005 рр.. складає 42 тис. Офіційний Китай завжди заперечував таку інформацію. Але в листопаді 2008 р. агентство Reuters повідомило, що, виступаючи на національному медичному академічному форумі, заступник міністра охорони здоров'я Китаю Хуан Цзефу повідомив, що у трьох лікарень відкликали ліцензії за незаконний продаж людських органів іноземцям (джерело інформації: <http://za.zubr.in.ua/2009/03/14/2580/>)

Законно - тільки в одній країні. Торгівля органами є незаконною в усьому світі, крім однієї держави. В Ірані ця процедура цілком законна і контролюється суворо державою.

Продаж органів американськими равинами. Кілька видних равинів в Нью-Джерсі були заарештовані за відмивання грошей та торгівлю органами. Равини переконували ізраїльтян продавати свої нирки за \$ 10000, а потім перепродували їх по \$ 160000 тим, хто їх потребують. Равини заявили, нібито їх

гроші прийшли з інших джерел, одна людина стверджувала, що його гроші прийшли з "алмазного бізнесу".

Аукціон дитячих органів. Три українські жінки були заарештовані в Італії за аукціонування ще не народженої дитини однієї з жінок. Мати дитини продала свого ще не народженого малюка за 350 тисяч євро (близько \$ 500000 доларів США) офіцерам поліції під прикриттям, які видавали себе за наркокур'єрів, що шукали дитину для органів. Чинovníки вважають, що банда жінок виконувала ті ж дії з іншими дітьми, іноді продаючи їх для незаконного усиновлення, а іноді і для органів.

Трансплантаційний туризм. За даними ВООЗ, трансплантаційний туризм процвітає в умовах браку донорських органів і існує у формі, дискримінаційній по відношенню до жителів бідних країн. Оскільки можна жити і з однією ниркою, і лише частиною печінки, бідні люди країн третього світу продають свої органи в країні першого світу. Так, нещодавно в одному з індійських штатів вибухнув скандал, пов'язаний із продажем нирок біженцями з районів, постраждалих від цунамі: донорам не заплатили всіх обіцяних грошей, серед них виявилися не зовсім здорові люди, і їхнє здоров'я погіршилося після видалення нирки, посередники скористалися "дірками" у місцевому законодавстві.

ПІСЛЯМОВА

В Інтернеті розміщено безліч оголошень, що пропонують "трансплантаційний" пакет вартістю \$ 12 000 - \$ 20 000, в який входить донорська нирка і 7 днів госпіталізації в країні, де буде проводитися трансплантація. ВООЗ закликає до негайного розв'язання даної ситуації.

З початку цього року по всьому світу через мережу Інтернету активно пропагується дослідження Університету Міннесоти (звіт про «дослідження» внесено до New England Journal of Medicine за січень м. р.). Суть цього дослідження в тому, що донорство нирок - абсолютно нешкідливе заняття. «Дослідники» доводять, що людина може продати одну нирку і спокійно жити з іншого. Д-р Хасан Ібрагім, який очолював дослідження, на сайтах в Інтернеті відкрито закликає розвивати донорський рух (!). Іншими словами, закликає здорових, але бідних людей спотворювати себе за винагороду для порятунку багатьох, але хворих. До речі, в США в 2007 р. більш третини з 16629 пересаджених нирок були надані живими донорами (до питання про «чорні» і «білі» ринки органів).

Технологічний прогрес, особливо в галузі біотехнології, обумовив не тільки попит на донорські органи для пересадки хворим, але і на органи, які використовуються в наукових цілях фармацевтичними фірмами або науково-дослідними інститутами. Вітчизняні трансплантологи постійно заявляють, що торгівлі людськими органами в нашій країні не існує. Але чи так це? Досить набрати в будь-якому пошуковому вікні інтернет-браузера слова «продаю органи» або «продаю почку» і з'являться тисячі пропозицій про покупку і продаж. На сайті медико-інформаційної служби Nedug.ru існує навіть «біржа донорських органів, крові» (купівля і продаж донорських органів і крові, пошук

донорів з параметрами »). Тут в основному пропонують нирки, кістковий мозок, яйцеклітини. На окремих оголошеннях - «куплю нирку терміново, дуже дорого» кількість переглядів перевищує 20 тис.

Наврядчи така активна мережева торгівля людськими органами та тканинами є містифікацією або мережевою «грою». Вітчизняний тіньовий ринок органів і тканин реально існує, але жодної протидії йому практично не виявляється.

ВІДГУКИ НАУКОВЦІВ

Посібник присвячено актуальній темі – протидії торгівлі людьми. Ретельно і з належною повнотою підібрано фрагменти з найбільш яскравих випадків торгівлі людьми в різних країнах світу.

Работоргівля – величезна проблема всіх часів і народів. Надзвичайно важливим є розкрити цю тему учням, які навчаються в закладах інтернатного типу, оскільки часто саме сироти та люди з психофізичними вадами стають жертвами работоргівлі.

Т.П.Момоток створила оригінальний інформативний посібник, у якому ретельно описано документацію щодо протидії торгівлі людьми в державах світу та надано вичерпну інформацію про методи вербування людей і залучення до рабської праці. Враховано погляди різних держав на описувану проблему. В якості прикладів вдало підібрано випадки використання сучасного рабства та вилучення людських органів кримінальними структурами світу. Використання інформації з мережі «Internet» у вигляді об'яв щодо продажу-купівлі людських органів дає змогу зрозуміти жахливу глобальність проблеми. Даний посібник дозволить значно підвищити рівень підготовки до самостійного життя за межами інтернатних закладів їх вихованців, що є актуальним завданням навчально-виховного процесу сьогодення.

Т.П.Момоток збирила та систематизувала величезний матеріал, виданий українською мовою, переклала матеріали іншомовних джерел, чим висвітлила “білі плями” інформаційного простору - проблеми работоргівлі.

В.В.Широкова,
*в.о. доцента кафедри
освітнього менеджменту
та педагогічних інновацій
Черкаського ОПОПП,
кандидат філософських наук*

Враховуючи, що торгівля дітьми є серйозною проблемою в Україні, і за даними Міністерства внутрішніх справ у 2009 році було зареєстровано 332 випадки продажу людей у рабство, а за останні 18 років жертвами торгівлі людьми стали 100 тисяч українців, висвітлення питання протидії торгівлі

людьми і необхідність у підготовці інформативного посібника є актуальною темою, що обумовлена жахливим станом використання рабської сили, торгівлею людськими органами і гостро поставшою необхідністю інформування широких мас населення щодо висвітлення даної проблеми.

В інформаційному посібнику висвітлено систему протидії торгівлі людьми у правозастосовчій практиці пострадянських країн, зарубіжних держав, норми міжнародного права у сфері боротьби з торгівлею людьми, профілактичні дії торгівлі людьми тощо. Значну увагу приділено питанню торгівлі людськими органами. Кожне питання є достатньо самостійним і завершеним і водночас всі вони є взаємопов'язаними як в плані розвитку матеріалу, від теоретичних аспектів до практичних прикладів, так і в плані методики їх викладення.

Матеріали у посібнику є важкими для сприйняття, тому не рекомендуємо їх до самостійного перегляду учнями із несформованою психікою та (або) психічними розладами.

Даний посібник написано у відповідності до вимог сьогодення і рекомендовано до використання вихователям інтернатних закладів, класним керівникам загальноосвітніх навчальних закладів, батькам.

Н.М.Степанова,
*методист лабораторії
суспільно-гуманітарних дисциплін
Черкаського ОІПОПП*

ДЖЕРЕЛА ВИКОРИСТАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

1. Международная защита прав и свобод человека: Сборник документов. – М., 1990. – С. 56; 98
2. См. напр.: Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации: (постатейный)/В.К. Дуюнов и др., отв. ред. Л.Л. Кругликов. - Волтерс Клувер, 2005; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. В.М. Лебедев. - 3-е изд., доп. и испр. - М.: Юрайт-Издат, 2004; Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации (отв. ред. А.И. Рарог). - "Проспект", 2004; Постатейный Комментарий к Уголовному кодексу РФ 1996 г. (под ред. Наумова А.В.) - М.: Гардарики, Фонд "Правовая культура", 1996; Российское уголовное право. Курс лекций. Т.3. Преступления против личности / Под. ред. проф. А.И. Коробеева. – Владивосток: Изд-во Дальневост. Ун-та, 2000.
3. См.: Власть: криминологические и правовые проблемы. Российская криминологическая ассоциация. – М., 2000. – С.369.
4. См.: Организованная преступность, терроризм, коррупция в их проявлениях и борьба с ними / Под редакцией профессора А.И. Долговой. - М.: Российская криминологическая ассоциация, 2005. - С.303.
5. Уголовный кодекс Франции. – СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002.
6. Уголовный кодекс Швеции. – СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.

7. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. – СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.
8. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. – СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.
9. Уголовный кодекс Турции.- СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003.
10. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии.- СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003.
11. Уголовный кодекс Латвийской Республики.- СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.
12. Уголовный кодекс Таиланда.- СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2005.
13. Уголовный кодекс Республики Болгария.- СПб: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001.
14. Подшивалов В.Е. Международно-правовые проблемы предупреждения и пресечения незаконной миграции: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. . – СПб, 2004. - 24 с.
15. Гобеджишвили Л. Г. Процессы трудовой миграции в контексте институционально-правового обеспечения национальной безопасности современной России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 2005. - 22 с.
16. Буряк М. Ю. Торговля людьми и борьба с ней (криминологические и уголовно-правовые аспекты) [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. . – Владивосток, 2005. - 31 с.
17. Кислова Е. А. Уголовно-правовые средства противодействия рабству и торговле людьми: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. . – М., 2005. - 31 с.
18. Жинкин А. А. Торговля людьми и использование рабского труда: проблемы квалификации и соотношение со смежными составами преступлений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2006. - 25 с.
19. Никулина Е. В. Анализ уголовно-правовых проблем похищения человека и его криминологическая характеристика в Северо-Кавказском регионе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. . – М., 2006. - 26 с.
20. Ретнёва Н. И. Уголовная ответственность за торговлю людьми: совершенствование законодательства и практики его применения: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Минск, 2006. - 20 с.
21. Шруб М. П. Теоретические и прикладные аспекты расследования преступлений в сфере торговли людьми с целью сексуальной эксплуатации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Минск, 2006. - 22 с.
22. Тринчук В.М. Криминологическая характеристика и предупреждение преступлений в сфере трудовых отношений: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Омск, 2006. - 27 с.

23. Евстифеева Е. В. Теоретические проблемы уголовно-правовой ответственности за торговлю людьми: дис. ... канд. юрид. наук. . – Саратов, 2002. - 197 с.

Видання підготовлено до друку та віддруковано
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП
Зам. № 1096 Тираж 100 пр.
18003, Черкаси, вул. Бидгощська, 38/1